

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ «ΚΑΤΑΒΗΘΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ» (Γ.Β. Μελέτη)	105
◆ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ(Καθηγ. Άθ. Β. Άθραμίδη)	107
◆ Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ (Γεωργ. Άχ. Παπαδημητρίου)	113
◆ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΚΛΩΝΤΕΛ (Β΄) (Ε.Ν. Μόσχου)	117
◆ ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ Ο ΠΑΡΑΒΑΤΗΣ (Ίωάν. Κ. Τσέντου)	122
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ (Πανορμίτη)	128
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	129
◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομέας Μέσων Ένημερώσεως τής Χ.Ε.Ε.)	130
◆ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	133
◆ Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΕΧΝΗ (Άντωνίου Γιαμβριά)	134

ΕΤΟΣ 65ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2002

ΑΡΙΘ. 630

€ 0,90

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Επιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 65ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2002

Άριθ. 630

«ΚΑΤΑΒΗΘΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ»

Ἄκόρεστο τὸ πάθος. Δὲν χορταίνει οὔτε τώρα, πού βλέπει τὸ θῦμα του πάνω στὸν σταυρό. Θέλει ἀκόμα νὰ τὸ σαρκάσει, νὰ τὸ ἐμπαίξει, νὰ τὸ περιφρονησῇ. Οὔτε τὸ παραμικρὸ ἴχνος συμπόνιας γιὰ τὸν Ἄθωο, πού κρέμεται πάνω στὸ ἀτιμωτικὸ καὶ ὀδυνηρὸ ξύλο. Τί ἐπιζητοῦν οἱ ἔχθροί Του τὴν ὥρα αὐτῆ τοῦ ἀπερίγραπτου μαρτυρίου Του μὲ τὴν προκλητικὴ στάση τους καὶ τὶς ὑβριστικὰς ἐκφράσεις τους; Νὰ καθουχάσουν τὴν συνείδησή τους ἢ νὰ ἀλληλοδικαιωθοῦν;

Ἕνα εἶναι τὸ γεγονός. Ἐκεῖ στὸν σταυρὸ συναντᾶμε τὴν πιὸ μεγάλη ἀγάπη τοῦ Θεανθρώπου καὶ τὸ πιὸ σκοτεινὸ μίσος, τὴν πιὸ ἀποκρουστικὴ ἀχαριστία καὶ πρόκληση, λαοῦ καὶ ἀρχόντων. Ἡ ἴδια ἀπάισια νοοτροπία καὶ στοὺς δύο. Ἄρχοντες καὶ λαὸς συμπίπτουν καὶ συναγωνίζονται στὸν ὀλισθηρὸ ἠθικὸ τους κατήφορο. Καὶ γιατί ὄχι; Ὁ λαὸς δὲν εἶναι συνήθως κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τῶν ἀρχόντων του;

Συμπίπτουν, λοιπόν, καὶ ἐδῶ πλήρως καὶ σὲ νοοτροπία ἠθικοῦ ξεπεσμοῦ καὶ σὲ ἐκδηλώσεις πνευματικῆς ἐξαχρειώσεως οἱ «**παραπορευόμενοι, βλασφημοῦντες καὶ κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν**» καὶ οἱ «**ἀρχιερεῖς, ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν γραμμα-**

τέων καὶ πρεσβυτέρων καὶ Φαρισαίων». «Ὅμοιως» παρατηρεῖ ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος. Κατὰ παρόμοιο τρόπο τὸν περιπαίζουν καὶ τὸν προκαλοῦν νὰ κατέβῃ ἀπὸ τὸν σταυρὸ καὶ νὰ τοὺς δείξῃ τὴν δύναμή Του. Κοινὴ ἡ ἀξίωσή τους. Ἴδια ἡ ἀπαίτησή τους: «**Κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ**». Κατέβα ἀπὸ τὸν σταυρὸ. Κατέβα γιὰ νὰ δοῦμε. Καὶ νὰ πιστέψουμε!

Ἔτσι μιᾶνε πάντα οἱ ἀνειλικρινεῖς, οἱ ἔνοχοι, οἱ ἐμπαῖκτες. Αὐτοὶ πού βλέπουν καὶ δὲν θέλουν νὰ δοῦν, πού ἀκοῦνε καὶ δὲν καταλαβαίνουν ἢ μᾶλλον κάνουν πὼς δὲν καταλαβαίνουν. «**Κατέβα γιὰ νὰ δοῦμε!**» Τί κρίμα! Νὰ μὴν εἶναι οὔτε στοιχειωδῶς εἰλικρινεῖς. Δὲν τὸ ζητᾶνε γιὰ νὰ δοῦν. Μήπως λίγα εἶδαν μέχρι τώρα; Ἀντίκρισαν τόσα θαύματα: Τυφλοὶ νὰ ἀναβλέπουν καὶ χωλοὶ νὰ περπατοῦν, λεπροὶ νὰ καθαρίζονται καὶ κουφοὶ νὰ ἀκοῦνε, νεκροὶ νὰ ἐγείρονται καὶ δαιμόνια νὰ ἐκβάλλονται... Ἄκουσαν μιὰ πρωτάκουστη διδασκαλία. Οἱ ἄνθρωποι τους ὁμολόγησαν ὅτι «**οὐδέποτε ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος**». Ἀτένισαν ἓνα μοναδικὸ παράδειγμα ἀνυπέρβλητης ζωῆς, ἀρετῆς καὶ ἀγιότητος. Κανένας τους δὲν τοῦ ἀμφισβήτησε καὶ δὲν τὸν ἀντέκρουσε στὴν πρόκλησή Του: «**Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγ-**

χει με περι ἀμαρτίας;» (Ίωάν. η' 46).

Ὁχι. Δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀποδείξω. Ὁ λόγος εἶναι βαθύτερος. Δὲν ἐκπορεύεται ἀπὸ τὰ χεῖλη. Πηγάζει ἀπὸ τὴν καρδιά. Τὸ στόμα λαλεῖ, ἀλλὰ ἡ καρδιά ὑπαγορεύει. Καὶ ἡ καρδιά στὴν προκειμένη περίπτωση εἶναι ἀνειλικρινής, ὑποκριτική, ἀναίσθητη στὰ μηνύματα τοῦ Θεοῦ. **«Κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ»**, λοιπόν, ὄχι γιατί ἔχουμε ἀνάγκη ἀποδεικτικῶς ὑλικῶς, ἀλλὰ ἐντυπωσιασμοῦ. Θέλουμε **«σημεῖα»** νὰ δοῦμε. Θέλουμε θέαμα. Καὶ θέλουμε νὰ δοῦμε ὄχι γιὰ νὰ πιστέψουμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐμπαίξουμε. Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ ὁμολογήσουν, ἂν ἤθελαν νὰ εἶναι εἰλικρινεῖς. Ἄλλὰ εἰλικρίνεια καὶ ὑποκρισία δὲν συμπορεύονται. Ἀντιμάχεται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Καὶ ὁ φαρισαϊσμός εἶναι δειλός. Καμουφλάρεται. Κρύβεται. Ἄλλα λέει καὶ ἄλλα φρονεῖ.

«Κατέβα ἀπὸ τὸν σταυρό, γιὰ νὰ πιστέψουμε σὲ σένα». Αὐτὴ ἡ κραυγὴ τῶν Φαρισαίων καὶ τοῦ **«παραπορευόμενου»** ὄχλου, ἀπευθύνεται σὲ κάθε ἐποχὴ, σὲ ὅλους τοὺς ἀληθινούς πιστοὺς τοῦ Ἐσταυρωμένου. Σὲ καθένα ἀπὸ τοὺς γνήσιους φορεῖς τοῦ θείου μηνύματος καὶ τῶν αἰώνιων δώρων τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ: Κατέβα ἀπὸ τὸν σταυρό Σου! Ἄφησε τὴν ἀδυναμία σου καὶ δεῖξε μας τὴν δύναμή σου. Ἐντυπωσιάσέ μας. Μὴν ἀφήνης νὰ ὑπερισχύουν οἱ ἀντίπαλοί σου, οἱ κατήγοροί σου, οἱ συκοφάντες σου, οἱ ἐχθροί σου. Δεῖξε μας τὴν δύναμή σου, συντρίβοντάς τους. Πάψε νὰ εἶσαι πρόβατο ἀνάμεσα σὲ λύκους. Γίνε καὶ σὺ λύκος. Σὲ ταπεινώσαν; Ταπεινώσέ τους κι ἐσύ. Σὲ διέβαλαν, σὲ προπηλάκισαν... Πλήρωσέ τους το μὲ τὸ ἴδιο νόμισμα. Πῶς, ὅταν σὲ βλέπουμε περιφρονημένο, συκοφαντημένο, χωρὶς

ἐξουσία καὶ δόξα, νὰ πιστέψουμε πῶς εἶσαι φορέας θείου μηνύματος;

Ἀπάντηση στὴν πρόσκληση καὶ πρόκληση τῶν παλαιῶν καὶ σύγχρονων Φαρισαίων δὲν δόθηκε τότε, ἀλλὰ καὶ τώρα. Ναί, ὁ Χριστός, ποὺ **«ἄλλους ἔσωσε, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι»**. Ἄσχετα ἂν κοροϊδευτικά ἐλέχθη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς Του, δὲν παύει νὰ κρῦβη μιὰ μεγάλη ἀλήθεια. Ὁ Ἰησοῦς **«δὲν μποροῦσε»** νὰ κατέβη ἀπὸ τὸν σταυρό καὶ νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτό Του, γιατί ἦταν καθηλωμένος ἐκεῖ ὄχι ἀπὸ τὰ καρφιά, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ζωηρὸ πόθο τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ σωτηρία τῶν διωκτῶν Του δὲν Τὸν ἄφηνε νὰ κατέβῃ. Καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἄλλαξε τὸ ὄργανο τῆς φρίκης σὲ ὄργανο λυτρώσεως, τὸ ξύλο τοῦ φρικτοῦ θανάτου σὲ ξύλο τῆς πιὸ ὁμορφῆς ἀναγεννημένης ζωῆς.

Ὁ Κύριος δὲν κατέβηκε ἀπὸ τὸν σταυρό τότε. Καὶ φάνηκε ἀδύνατος, ἀνήμπορος, νὰ τερματίξῃ ἄδοξα, μέσα στὴ γενικὴ περιφρόνηση, τὴ γήινη πορεία Του. Καὶ ὅπως δὲν δόθηκε ἀπάντηση τότε στὴν πρόκληση τῶν Φαρισαίων, ἔτσι δὲν δίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, τοὺς δικαίους κάθε ἐποχῆς. Καὶ περιφρονοῦνται καὶ διαβάλλονται. Εἶναι ὁ κληρὸς ὄλων ἐκείνων ποὺ θυσιάζονται γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἀποφασισμένοι νὰ μὴν κατέβουν ἀπὸ τὸν σταυρό τους. Νὰ ὑπομείνουν καρτερικὰ τὶς δοκιμασίες. Κάποτε ὅμως ἔρχεται ἡ ὥρα τῆς δικαιοκρισίας. Εὐγενικὲς ψυχές, γεμάτες μὲ τὰ ἀρώματα τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ἀναγνωρίσεως, τοὺς κατεβάξουν ἀπὸ τὸν σταυρό, γιὰ νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ δικαίωση καὶ ἡ θριαμβευτικὴ ἀνάστασή τους.

Γ. Β. ΜΕΛΕΤΗΣ

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ

Μέρος 2ον: ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

Στο Μέρος 1ον του θέματος «φαινόμενο του θερμοκηπίου» παρουσιάστηκαν τα δεδομένα α) για τη δημιουργία του φαινομένου αυτού και β) για τους κινδύνους οι οποίοι υπάρχουν ή αναμένεται να προκύψουν από αυτό.

Η επίγνωση της καταστάσεως οδήγησε σε αντιδράσεις οι οποίες, όπως ήταν αναμενόμενο, δέν άφησαν αδιάφορους και τους κρατούντες της κάθε Έξουσίας, σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της Ύφης. Σ' αυτές και τα αποτελέσματά τους, στις έμπλοκές και στα έπιτεύγματα για το καλό της ανθρωπότητας, έπεκτείνεται το ανά χειρας 2ον Μέρος της μελέτης του φαινομένου του θερμοκηπίου.

Παγκόσμιες Διασκέψεις και Σύνοδοι

1. Μια πρώτη Διάσκεψη Κορυφής με θέμα: «Τήν Μόλυνση του Περιβάλλοντος», έγινε το 1972 στην Στοκχόλμη. Έμεινε όμως τελείως ανεκμετάλλευτη και χάθηκε έτσι μια καλή ευκαιρία για γενικότερη δραστηριοποίηση και λήψη μέτρων, ενώ το πρόβλημα συνέχισε να διογκώνεται και μάλιστα με έπιταχυνόμενους ρυθμούς.

2. Τόν Ιούνιο του 1992, δηλαδή είκοσι ολόκληρα χρόνια αργότερα, έγινε στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας ή 1η Παγκόσμια Σύνοδος για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Έπρόκειτο για μια πολύ έντυπωσιακή Σύνοδο, αφού σ' αυτήν έλαβαν μέρος πάνω από 100 άρχηγοι κρατών, μεταξύ των οποίων: Τών Η.Π.Α., της Ίαπωνίας, της Γερμανίας, της Μ. Βρετανίας

και χιλιάδες κυβερνητικοί αξιωματούχοι, διπλωμάτες, σύμβουλοι, δημοσιογράφοι...

Άπό την Σύνοδο εκείνη έξεδόθη ό «Όδηγός 21» αποτελούμενος από 900 σελίδες, με έκτιμήσεις και ένεργειες για τα μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν ώστε, μπαίνοντας στον 21 αιώνα, να υπάρξει μια καλύτερη προοπτική για το Κλίμα. Το «σήμα κινδύνου» μάλιστα το όποιο έξεπέμφθη από την μεγαλοπρεπή αυτή Σύνοδο, συνεκλόνησε τον κόσμο ολόκληρο. Ύπηρεξε δέ σταθμός για τη συνειδητοποίηση του προβλήματος από τους πάντες.

Τα αποτελέσματα όμως δέν έδικαίωσαν τις προσδοκίες διότι: Ένώ ή απόφαση-βάσει της συνθήκης την όποια υπέγραψαν τότε 160 χώρες- ήταν να μειωθούν οι ρύποι μέχρι το έτος 2000 στα έπίπεδα του 1990 που ήταν τα χαμηλότερα των τελευταίων ετών, διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφωνίες μεταξύ των χωρών του Βορρά (Ευρώπη, Βόρεια Αμερική, Ίαπωνία) και των χωρών του Νότου (Αφρική, Νότια Αμερική, Ασία)-χώρες δηλαδή αναπτυσσόμενες ή τριτοκοσμικές και φτωχές οι περισσότερες. Οι έπιχειρήσεις καυσίμων αρνήθηκαν την όποιαδήποτε συμμόρφωσή τους προς τις αποφάσεις. Οι βιομηχανίες-οί όποιας μάλιστα ως υπεύθυνες για τις έκπομπές αερίων έπρεπε να μειώσουν τη χρήση καυσίμων-ουδέν έπραξαν. Ούτε και για την αντικατάσταση πηγών ένεργειας με άλλες «άνανεώσιμες» (όπως: ήλιος, άέρας, ύδατοπτώσεις, θερμική και ηλεκτρική ένεργεια με φωτοβολταϊκά τόξα, ως νεότερες δέ, από «βιομάζα» ή «πράσινη

ένεργεια», από υδρογόνο για παραγωγή θερμικής και ηλεκτρικής ενέργειας, χρήση τουρμπινών για αξιοποίηση ρευμάτων ποταμών και ωκεανών)... προφασιζόμενες το υψηλό κόστος, την αύξηση της έκτασης του φορολογίας και την αύξηση της ανεργίας από την μείωση της χρήσης των καυσίμων. Ήπεισαν δὲ καὶ τοὺς πολιτικούς οἱ ὁποῖοι φοβήθηκαν τὸ «πολιτικὸ κόστος». Ὅποτε υπερίσχυσαν τὰ διαπλεκόμενα συμφέροντα καὶ στὸ θέμα τοῦ κλίματος, στὸ κεντρικὸ αὐτὸ θέμα ζωῆς.

Ἔτσι ὅμως, οἱ ὠραῖες ἀποφάσεις στὸ Ρίο ἔμειναν μόνον «στὰ χαρτιά» ἐνῶ οἱ ρύποι συνέχισαν τὴν ἀνοδική τους πορεία ἀνεμπόδιστοι. Καὶ μὲ τὸ «Φαινόμενο τοῦ Θερμοκηπίου» νὰ ἐξελίσσεται μὲ διπλάσια ἐπιτάχυνση ἀπὸ ὅ,τι εἶχε ὑπολογισθεῖ νωρίτερα, μὲ τὰ τότε δεδομένα τῶν ἐιδικῶν γιὰ τὸ «κλίμα καὶ τὸ περιβάλλον» τοῦ Ο.Η.Ε.

3. Τὸ 1995 στὸ Βερολίνο, ἐξανεμίσηθηκαν, ἀτυχῶς, οἱ ἐλπίδες γιὰ ἐπίτευξη Διεθνούς Συμφωνίας γιὰ τὸ Κλίμα, μετὰ τὴν ἀρνηση χωρῶν γιὰ δεσμεύσεις.

4. Τὸ 1996 στὴ Γενεύη, κορυφώθηκαν οἱ ἀντεγκλήσεις καὶ μάλιστα μὲ συγκεκριμένες καταγγελίες εἰς βάρος κάποιων χωρῶν -ὀνόματα παραλείπονται.

5. Τὸ 1997 στὴ Νέα Ὑόρκη, ἡ Διάσκεψη ἔγινε μὲ δυσοίωνες διαπιστώσεις, ἀπὸ τὴν ἐπιδείνωση τῶν δεικτῶν ρύπανσης εἰς σύγκριση μὲ τὸ 1992.

6. Τὸ 1997 ἐπίσης, στὴ Βόννη, ἀπεδείχθησαν ἀμετακίνητες οἱ ἀρνητικὲς θέσεις τῶν Η.Π.Α. στὸν περιορισμὸ τῆς ἐμπομπῆς ἀερίων. Καὶ ἦταν αὐτὸ κάτι ποὺ προσιώριζε δυσάρεστες τὶς προοπτικὲς γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς Δεύτερης Παγκόσμιας Συνόδου γιὰ τὸ Περιβάλλον, ὕστερα ἀπὸ τὴν Πρώτη ἐκεῖνη στὸ Ρίο, τὸ 1992. Αὐτὸ δὲ παρὰ τὸ ὅτι οἱ 2.400 Εἰδικοί Ἐπιστήμονες τῆς I. P. C. C. (International Panel on Climate Change) τοῦ Ο.Η.Ε. ἀπηύθυναν ἐκκλήση πρὸς τὸν Πρόεδρο τῶν Η.

Π.Α. (τὸν Μπίλ Κλίντον) νὰ λάβει συγκεκριμένα μέτρα, διότι Ἴον, οἱ δορυφορικὲς μετρήσεις τῆς θερμοκρασίας τοῦ πλανήτη Γῆ τὰ τελευταῖα 18 χρόνια, ἐπιβεβαιώνουν ὅτι τὸ «Φαινόμενο τοῦ Θερμοκηπίου» προκαλεῖ κλιματολογικὲς μεταβολὲς μὲ ἐπικίνδυνες κοινωνικὲς καὶ περιβαλλοντικὲς συνέπειες, διότι 2ον, σύμφωνα μὲ τοὺς στατιστικὸς ὑπολογισμοὺς (τῶν ὁποίων οἱ ἀντίστοιχοι γιὰ τὸ διαρρεῦσαν μέχρι σήμερα διάστημα τῶν τελευταίων 18 ἐτῶν ἔχουν ἐπιβεβαιωθεῖ) προβλέπονται συγκεκριμένες μεταβολὲς στὴ θερμοκρασία τῆς Γῆς, καί, διότι 3ον, θὰ αὐξηθοῦν στὸ μέλλον οἱ θερμοκρασίες στὸν Πλανήτη ὁλόκληρο, λόγω τῆς ὁμοιογενοῦς αὐξήσεως τοῦ διοξειδίου τοῦ ἀνθρακα. Ὑπέδειξαν δὲ οἱ τῆς I. P. C. C. νὰ μειωθεῖ παγκοσμίως ἡ παραγωγή διοξειδίου τοῦ ἀνθρακα κατὰ 20% προκειμένου νὰ σταθεροποιηθεῖ ἡ περιεκτικότητά του στὴν ἀτμόσφαιρα σὲ μὴ ἐπικίνδυνα γιὰ τὴν ὑγεία καὶ τὴ ζωὴ ἐπίπεδα.

Οἱ προειδοποιήσεις αὐτὲς οὐδόλας ἐπηρεάσαν τοὺς πολιτικούς, ἐν γένει, καὶ διέρευσε ἄκαρπα ὁλόκληρη μιὰ πενταετία ἀπὸ τὴν Πρώτη Παγκόσμια Σύνοδο στὸ Ρίο, τὸ 1992, χωρὶς λήψη μέτρων γιὰ τὸ Κλίμα.

7. Ἡ 2η Παγκόσμια Σύνοδος γιὰ τὸ κλίμα ἔγινε 1 - 10 Δεκεμβρίου 1997 στὸ Κιότο τῆς Ἰαπωνίας. Οἱ ἀνησυχίες ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν προετοιμασία τῆς Συνόδου τοῦ Κιότο, ἀτυχῶς, ἐπιβεβαιώθηκαν ἐκ τῶν πραγμάτων. Ὁ Ἀντιπρόεδρος τῶν Η.Π.Α. (ὁ Ἄλμπερτ Γκόρ) «ἤλθε, εἶπε καὶ ἀπῆλθε». Εἶπε δὲ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Παγκόσμιας αὐτῆς Συνόδου: «Δίνω ἐντολή στὴν ἀντιπροσωπεία μας νὰ ἐπιδείξει αὐξημένη ἐλαστικότητα»... (καταλήγων δέ)... «μὲ μηχανισμοὺς τῆς ἀγορᾶς», δίδοντας ἔτσι τὴν «γρομμῆ» τῆς χώρας του στὴν Σύνοδο, προκαλώντας ὅμως τὶς ἀντιδράσεις γιὰ «αὐταρχισμὸ καὶ ἀλαζονεία».

Ζήτησαν οι Η.Π.Α. από τις τριτοκοσμικές χώρες, εκείνες πρώτες, να θέσουν όρια ρύπων - όταν οι Η.Π.Α. με το μόλις 4% του παγκοσμίου πληθυσμού εκπέμπουν το 22% και πλέον των ρύπων όλου του κόσμου. Πρότειναν δέ, τη σύσταση Διεθνούς Τραπέζης Περιβαλλοντικών Διευθετήσεων, δια της οποίας θα μπορούσαν Κυβερνήσεις ή Έταιρσεις να αγοράζουν δικαίωμα ρύπανσης από χώρες που παράγουν ολιγότερους ρύπους, έναντι ανταλλαγμάτων. Η Τράπεζα αυτή θα χορηγούσε και δάνεια σε αναπτυσσόμενες χώρες πλούσιες σε πράσινο πλούτο και δάση, ώστε να τα φροντίζουν ως «χοάνες διοξειδίου του άνθρακα». Αυτές δε θα έκχωροῦσαν τις πρώτες ύλες τους στην ύψηλης τεχνολογίας Βιομηχανία της Δύσης... ώστε να μη προστίθενται ρύποι στην ατμόσφαιρα από την ρυπογόνο βιομηχανία των τριτοκοσμικών. Το να παίρνουν όμως τις πρώτες ύλες τους και να τους πωλούν ύστερα τα «ύψηλης τεχνολογίας» προϊόντά τους, χαρακτηρίστηκε ως «επανάληψη της αποικιοκρατικής τακτικής».

Η πρόταση των Η.Π.Α., να μπορούν χώρες που παράγουν μεγάλες ποσότητες ρύπων να αγοράζουν δικαίωμα ρυπάνσεως από χώρες που δεν παράγουν ρύπους -χώρες ως επί το πλείστον φτωχές και μη ανεπτυγμένες βιομηχανικώς- ξεσήκωσε θύελλα διαμαρτυριών από τις αναπτυσσόμενες, μεταξύ των οποίων και της Ινδίας και της Κίνας, οι οποίες δεν ήταν διατεθειμένες να στερηθούν του δικαιώματος για αυτόνομη βιομηχανική ανάπτυξη με προηγμένη τεχνολογία. Εγγλωττη δέ και η απάντηση αξιωματούχου αναπτυσσόμενης χώρας: «Ασφαλώς θα ασχοληθούμε και με τη... χοληστερίνη μας, αφού όμως πρώτα δοκιμάσουμε και έμεις το βούτυρο».

Χώρες όμως με πολλά οικονομικά προβλήματα δήλωσαν -Καζακιστάν, Αργεντινή εκ των πρώτων -διατεθειμένες να διαπραγματευθούν το ποσοστό ρυπάνσεως

που τους έχει αναγνωρισθεί αλλά δεν μπορούν να δημιουργήσουν,... διότι η πρόταση ήταν «δελεαστική».

Ίκανοποιημένοι από την Δεύτερη αυτή Παγκόσμια Σύνοδο για το Κλίμα δήλωσαν οι βιομηχανικώς εύποροι της Γης. 'Ακριβώς επειδή πέρασε... «ή γραμμή τους». 'Αλλά και οι αναπτυσσόμενες, αφού δεν έπεβλήθη σ' αυτές καμμία δέσμευση στην παραγωγή ρύπων.

Ούσιαστικώς, στο Κιότο έβαλαν την οικονομική ανάπτυξη πάνω από την οικολογική καταστροφή και το φαινόμενο του θερμοκηπίου.

Οι της Ένωμένης Ευρώπης ζητούσαν τη μείωση των ρύπων κατά 15% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, διότι με μικρότερο ποσοστό ή καταστροφή του περιβάλλοντος θα είναι αναπόφευκτη. Τελικώς όμως, τα αποφασισθέντα ποσοστά μείωσης των ρύπων για τις διάφορες χώρες ήταν τα εξής: Για τις Η.Π.Α. 7%, για τις Ευρωπαϊκές χώρες 8%, για την Ιαπωνία 6%. Η Νορβηγία, η Ίσλανδία και η Αυστραλία θα μπορούν να αυξήσουν τις εκπομπές ρύπων κατά 1%, 10% και 8% αντιστοίχως. Η εφαρμογή μάλιστα αυτών ορίστηκε να αρχίζει το 2008 και να ολοκληρωθεί το 2012.

Όλα αυτά αποδεικνύουν την πλήρη άποτυχία των στόχων τους οποίους έθεσε η Πρώτη Σύνοδος στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992.

8. Το 1998 στο Μπουένος Άιρες της Αργεντινής έγινε Διάσκεψη με αντιπροσώπους 172 χωρών, προς επικύρωση της «συμφωνίας» του Κιότο. Αρνήθηκαν να την υπογράψουν η Ιαπωνία και η Αυστραλία. Απεκαλύφθη δέ ότι και άλλες χώρες μεταξύ εκείνων οι οποίες «άδυνατοῦν» να παράγουν το ποσοστό ρυπάνσεως που «δικαιούνται» εξ αιτίας οικονομικής κατάρρευσης -όπως χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλόκ- παραχώρησαν ήδη στον Καναδά, την Αυστραλία και την Ιαπωνία τα

δικαιώματά τους επί του «καθαρού αέρα» τους. Πού σημαίνει, επικράτηση των οικονομικών συμφερόντων έναντι της υγείας και της ζωής.

9. Στη Βόννη το 1999, απέδειχθησαν έντονοτερες οι διαφωνίες μεταξύ των χωρών.

10. Στη Χάγη το 2000, ο πρόεδρος της Διεθνούς Έπιτροπής του Ο.Η.Ε. για τις Κλιματολογικές Άλλαγες (Robert Watson) κατά την έναρκτήρια τελετή της Παγκόσμιας αυτής Διάσκεψης μίλησε για την αναμενόμενη περαιτέρω άνοδο της στάθμης της θαλάσσης, που θα κυμανθεί από 15 - 95 εκατοστά μέχρι το 2100, και για την ήδη συντελεσθείσα τα τελευταία λίγα χρόνια περαιτέρω αύξηση του διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα ή όποια, από 25% που ήταν σε σύγκριση με τα επίπεδα της αρχής της βιομηχανικής επανάστασης, έφθασε στο 30%. Στη Διάσκεψη αυτή της Χάγης, οι Η.Π.Α. ζήτησαν να τους παραχωρηθεί δικαίωμα απαλλαγής 50 εκατομμυρίων τόννων άνθρακα επειδή, σύμφωνα με τις μετρήσεις τους, τα δάση της χώρας τους κατακράτησαν τις αντίστοιχες ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα. Άνάλογο αίτημα έκαναν οι Ίάπωνες και οι Καναδοί, ελαττώνοντας ακόμη περισσότερο την υποχρέωσή τους για την παγκόσμια μείωση των ρύπων. Ένώ δηλαδή συντελείται ή καταστροφή του σύμπαντος, οι κυβερνήσεις των ήγετικών χωρών ελάχιστα δείχνουν να ενδιαφέρονται για την άποτροπή του άπειλου κινδύνου. Δικαιολογημένα δέ η Διάσκεψη της Χάγης χαρακτηρίσθηκε ως άποτυχημένη.

11. Στο Γκετεμπόργκ της Σουηδίας τον Ίουνίου του 2001, οι Η.Π.Α. αρνήθηκαν να υπογράψουν την Συνθήκη του Κιότο του 1997 για την προστασία του περιβάλλοντος διότι, όπως δήλωσε ο πρόεδρος της χώρας αυτής (Μπους ο νεότερος), παρά το ότι για την κυβέρνηση του η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί πρώ-

τη προτεραιότητα, η Συνθήκη αυτή είναι «μη ρεαλιστική και μη ισορροπημένη, επειδή εξαιρεί από την μείωση των ρύπων τις αναπτυσσόμενες χώρες... και δεν ανταποκρίνεται στα συμφέροντα των Η.Π.Α.», προκαλώντας με τις δηλώσεις του αυτές θύελλα αντιδράσεων άλλων χωρών και παγκοσμίων δυνάμεων, ως άσκηση πρωτοφανούς ήγεμονικής αλαζονείας.

Οι Ευρωπαίοι διεφώνησαν α) στο έμποριο ρύπων και β) στο να έχουν το δικαίωμα κράτη με μεγάλες δασικές εκτάσεις στην αύξηση των ποσοστών έκπομπής αερίων. Προκειμένου όμως να ελαμβάνετο μια ανεπιθύμητη απόφαση, αφού κάποιος από τους ήγέτες έφάνησαν ένδοτικοί, προτιμήθηκε να μείνουν τα θέματα αυτά για μια «επαναδιαπραγματεύση», αργότερα.

12. Στη Διεθνή Διάσκεψη της Βόννης από 16 - 27 Ίουλίου του 2001, οι Ύπουργοί Περιβάλλοντος από 186 χώρες του Πλανήτη, συμφώνησαν να δράσουν από κοινού για την αντιμετώπιση του Φαινομένου του Θερμοκηπίου, γεγονός το οποίο χαιρετήσθηκε ως «μεγάλο επίτευγμα», αφού έπετεύχθη συναίνεση των συμμετεχόντων κρατών για την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, την ύπογραφή του οποίου αρνήθηκαν και πάλι οι Η.Π.Α., επισύροντας και πάλι τα παγκόσμια δυσμενή σχόλια.

Το πρωτόκολλο αυτό έχει ύπογραφεί ήδη από 84 χώρες και έχει επικυρωθεί από 35. Σύμφωνα δέ με τα αποφασισθέντα στη Βόννη, η επικύρωσή του για να κατοχυρωθεί και να γίνει «δεσμευτικός νόμος διεθνής», θα πρέπει να επικυρωθεί από 55 χώρες ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες, με την προϋπόθεση ότι οι βιομηχανικές χώρες που το επικυρώνουν, θα πρέπει να συγκεντρώνουν το 55% της παγκόσμιας παραγωγής διοξειδίου του άνθρακα σύμφωνα με τις τιμές του 1990,... ανεξαρτήτως δέ της ύπογραφής του ή μη από τις

Η.Π.Α.. Ἄρκει νὰ ὑπάρχει ἰκανὸς ἀριθμὸς ἐξ ἄλλων χωρῶν γιὰ τὴ συγκέντρωση τῶν ἀπαιτουμένων ποσοστῶν.

Χρειάσθηκε ὁμως νὰ γίνουν κάποιες ὑποχωρήσεις προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ κοινὴ συμφωνία. Ἔτσι:

α) Ἐπετράπη σὲ χῶρες ὅπως Αὐστράλια, Καναδᾶς, Ἰαπωνία καὶ Ρωσία, νὰ ὑπολογίζουσι, στὴ μείωση τῆς ρύπανσης στὴν ὁποία ὑποχρεοῦνται, καὶ τὸ ποσοστὸ τῶν ρύπων ποὺ ἀπορροφοῦνται ἀπὸ τὶς «χοάνες ἄνθρακα» δηλαδὴ τὰ δάση τους, β) νὰ μπορεῖ μιὰ χώρα ἀνεπτυγμένη νὰ κάνει «πλασματικὴ» μείωση τῶν ὑποχρεώσεών της στὴ ρύπανση, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ χρηματοδοτήσῃ προγράμματα μεταφορᾶς τεχνολογίας σὲ ἀναπτυσσόμενες χῶρες πρὸς ἐξοικονόμηση ἐνέργειας, γ) νὰ παρέχεται ἀπὸ Τράπεζα ἢ Κοινὸ Ταμεῖο βοήθεια σὲ τριτοκοσμικὲς χῶρες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη σύγχρονης ἐνεργειακῆς τεχνολογίας, δ) νὰ θεσπισθοῦν πλαίσια γιὰ τὴν «ἀγορὰ ρύπων» ἀπὸ τὶς ἀναπτυσσόμενες ἢ τριτοκοσμικὲς χῶρες ἐκ μέρους τῶν βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένων καί, νὰ συσταθεῖ Εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὸν ἔλεγχο συμμόρφωσης πρὸς τὸ Πρωτόκολλο τοῦ Κιότο.

Μεγάλος συμβιβασμὸς χαρακτηρίσθηκε ἡ ὑποχώρηση ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ 5,2% μείωσης τῶν ρύπων ποὺ ἀποφασίσθηκε σὲ προηγούμενη Παγκόσμια Διάσκεψη, σὸ ποσοστὸ 1,8%. Ἦταν ὁμως ἀναγκαῖος διότι ἔτσι σῶθηκαν οἱ ἀποφάσεις τοῦ «πρωτοκόλλου τοῦ Κιότο». Ὁ σκεπτικισμὸς ὁμως ἐκ τῶν συμβιβασμῶν, εἶναι πρόδηλος.

Οἱ συμβιβασμοὶ στὶς Διασκέψεις γιὰ τὸ Περιβάλλον καὶ τὸ Κλίμα.

Ὁ συμβιβασμὸς ἐπὶ δισταγμένων ἀποψέων εἶναι χρήσιμος ὅταν πρόκειται νὰ προκύψουν συναινετικῶς καλύτερες ἀποφάσεις. Ὅταν ὁμως ἓνας συμβιβασμὸς γίνεται πρὸς ὄφελος τοῦ ἰσχυροῦ καὶ εἰς βά-

ρος τοῦ ἀδυνάτου, τότε εἶναι ἄδικος. Αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς συνέβη μὲ τὴν «ἐπαναδιαπραγμάτευση» τῶν στόχων οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀποφασισθεῖ κατὰ τὴν 1η Παγκόσμια Σύνοδο γὰ τὸ Περιβάλλον καὶ τὴν Ἀνάπτυξη στὸ Ρίο ντὲ Τζανέιρο τὸ 1992, μὲ τὶς συνεχεῖς ἔκτοτε ὑποχωρήσεις ἀπὸ τὸν «Ὁδηγὸ 21» γιὰ τὶς ἐνέργειες καὶ τὰ μέτρα ποὺ ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν, ὥστε νὰ ὑπάρξει μιὰ καλύτερη προοπτικὴ γιὰ τὸ Κλίμα. Αὐτὸ δὲ ἀπεδείχθη ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν ἀποτελεσμάτων ἐξ ὅλων τῶν Διασκέψεων καὶ Συνόδων μὲ τὶς σκληρῆς ἀντιπαραθέσεις καὶ τὶς συνεχεῖς ὑποχωρήσεις στὶς ἀπαιτήσεις τῶν ἰσχυρῶν εἰς βάρος τῶν στόχων οἱ ὁποῖοι ἐτέθηκαν πρὸς ἀντιμετώπιση τοῦ συνεχῶς ἐπιδεινούμενου «φαινομένου τοῦ θερμοκηπίου».

Ἡ «ἀγοραπωλησία» ποσοστῶν ρυπάνσεως πρὸς περαιτέρω αὔξηση τῶν δυνατοτήτων ἐκπομπῆς ἀερίων ἀπὸ τὶς περισσότερο ρυπαίνουσες τὴν ἀτμόσφαιρα πλούσιες χῶρες, συνεχίζεται μὲ διάφορα τεχνάσματα καὶ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τοῦ «ἐμπορίου ρύπων», ἐπιτυγχάνοντας τρόπους διαφυγῆς ἀπὸ τὶς ὑποχρεώσεις τους πρὸς μείωση τῶν συντελεστῶν ρύπανσης ποὺ τοὺς ἀναλογοῦν. Καὶ στήνονται ἐταιρεῖες οἱ ὁποῖες διαπραγματεύονται, μὲ φτωχῆς καὶ μὴ δυνάμενες νὰ ἀναπτυχθοῦν βιομηχανικῶς χῶρες, τὸ ποσοστὸ ρύπανσης... τὸ ὁποῖο τοὺς ἔχει πονηρῶς ἐκχωρηθεῖ ἀπὸ τὶς πλούσιες χῶρες ὥστε, ἀγοράζοντάς το, νὰ ἀποκοτῶν δικαιώματα γιὰ μεγαλύτερη ἐκπομπὴ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακα.

Οἱ πολυεθνικὲς ἀνεκάλυψαν καὶ ἕναν ἄλλο τρόπο ὑπεκφυγῆς ἀπὸ τὶς ὑποχρεώσεις τους γιὰ μείωση τῆς ἐκπομπῆς ρύπων, ἐξασφαλίζοντας «πιστώσεις» ἀπὸ κράτη ποὺ διαθέτουν μεγάλες δασικὲς ἐκτάσεις καὶ λειτουργοῦν ὡς «χοάνες» ἀφαιρέσεως διοξειδίου τοῦ ἄνθρακα ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα. Ἔχει γίνει ἤδη καὶ κοστολόγηση τοῦ ποσοστοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακα ποὺ

άπορροφάται από ένα εκτάριο Κοσταρικανού τροπικού δάσους, σε 10 δολάρια. Στη Βραζιλία (παρά τις αντιρρήσεις της κεντρικής εξουσίας να υποθηκεύσει σε ξένους το τροπικό δάσος της επειδή θα στερούσε από τη χώρα την δυνατότητα εκμεταλλεύσεως του μεγάλου όρυκτου πλούτου που κρύβεται στο υπέδαφος) οι τοπικές κυβερνήσεις των επαρχιών Αμαζονίας και Αμάπας προχώρησαν ήδη σε συμφωνίες με Έταιρείες για την εκμετάλλευση του τροπικού δάσους, με την δικαιολογία ότι «προσπαθούν να μετατρέψουν τα δάση της Αμαζονίας, σε αγαθό, ώστε η προστασία τους να καταστεί έμπορεύσιμο είδος», ανοίγοντας δρόμους μέσα σ' αυτό, κτίζοντας και εισάγοντας τον πολιτισμό στα παρθένα αυτά δάση, άρα... καταστρέφοντας τα.

Τα τέτοια κέρδη όμως των ισχυρών, όσο και αν σήμερα τους εξυπηρετούν στα οικονομικά τους συμφέροντα, θα έρθει ώρα που θα στραφούν εναντίον τους, διότι το «αύριο» έρχεται και γι' αυτούς αναπόδραστα.

Επίλογος

Συγκλονιστική είναι η έκκληση του προέδρου της Όμοσπονδίας της Μικρονησίας του Ειρηνικού (Leo A. Falcam) ή οποία δημοσιεύθηκε στην International Herald Tribune ("Κ" 2.9.2001): «Η δική μας εμπειρία πρέπει να λειτουργήσει σαν το νεκρό καναρίνι στο άνθρακορυχείο. Αν οι βιομηχανικές χώρες δεν δράσουν τώρα για να περιορίζουν τα αέρια του θερμοκηπίου, θα είναι σαν να κοιτούν το καναρίνι που σπαρταρά, χωρίς να συνειδητοποιούν ότι σε λίγο έρχεται ή σειρά τους. Εμείς στο Ειρηνικό υποφέρουμε από μια καταστροφή που δεν προξενήσαμε».

«Στην αρχαιότητα (έγραφε η Καθημερινή κατά' ανταπόκριση από την Guardian στις 11-10-1997) αναφέρεται μιά μόνη πε-

ρίπτωση πολιτικού ό όποιος έπαιξε τη λύρα του, ενώ απέλάμβανε το θέαμα να καίγεται ή πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας του».

Σήμερα, όλοι οι πολιτικοί των πλέον προηγμένων βιομηχανικώς χωρών του κόσμου, δίνουν την εντύπωση ότι έχουν πιάσει τις δικές τους λύρες και απολαμβάνουν τους καρπούς των οικονομικών βιομηχανικών έπιτευγμάτων τους με το «φάγωμεν πίωμεν», άρνούμενοι να αναλάβουν και τα αναγκαία μέτρα για να σήσουν τις φωτιές που οι ίδιοι άναψαν, οι όποιες όμως, με το φαινόμενο του θερμοκηπίου, κατακαίουν τη ζωή όλου του πλανήτη Γη. Άρα και τη δική τους. Όποια όμως «ύβρις» από τους νέους αυτούς «Νέρονες».

Υβρις από τους αρχαίους προγόνους μας έχαρακτηρίζετο ή συμπεριφορά κάποιου, ό όποιος υπερηφανεύετο άλαζονικώς έμπιστευόμενος στις δυνάμεις του και συμπεριφέρετο με αθάδεια και άναίδεια προς τα θεία, ώστε να προκαλεί και την όργη των θεών. Τέτοια ήταν ή περίπτωση του μυθικού Ίκάρου που για την άλαζονεία του καταποντίσθηκε στο «Ίκάρειον Πέλαγος».

Η "Υβρις έτιμωρείτο ως βλασφημία από τους αρχαίους Έλληνες άκόμη και με θάνατο. Παντού δέ και πάντοτε είναι άποδοκιμαστέα.

Άς συνετισθούν, λοιπόν, και οι υπερόπτες σημερινοί «Νέρονες»... Άς υποβληθούν δέ και στις δέουσες θυσίες «κοντόθωρων» οικονομικών συμφερόντων τους όσο υπάρχει άκόμη κάποιο περιθώριο χρόνου για άλλαγή πορείας, ώστε να προλάβει να βγει ή άνθρωπότητα από τον άσφυκτικό και άποπνικτικό κλειό του «φαινομένου του θερμοκηπίου». Άλλωστε, το «καμπανάκι» έχει κτύπησει ήδη και γι' αυτούς.

ΑΘΑΝ. Β. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ
Καθηγητής της Ίατρικής

Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ

Στις 'Ακτίνες (τεύχος 575/1996) δημοσιεύθηκε άρθρο με τίτλο «Σύντομη επισκόπηση του 'Ελληνισμού της Διασποράς» όπου σκιαγραφήθηκε γενικά, το παροικιακό φαινόμενο και η μετανάστευση. Η μετανάστευση ή όποια για μερικούς υπήρξε «κατάρτα» αλλά για πολλούς άλλους «εύλογία» για την πορεία αυτού του τόπου. 'Αποτελεί όμως γεγονός, ότι αυτός ο «έξω ελληνισμός» προσέφερε ανεκτίμητη βοήθεια, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, κατά τον ταραχώδη βίο της μητροπολιτικής 'Ελλάδας. Δέν είναι επίσης καθόλου άμελητέα ή μέχρι σήμερα οικονομική και ήθικη βοήθεια που παρέσχε ή 'Ομογένεια κυρίως των ΗΠΑ αλλά και παρεμβάσεις της, στα διάφορα κέντρα αποφάσεων για συμπάρσταση στα έθνικά μας θέματα. 'Εχει όμως παρατηρηθεί ότι ο έλλαδισμός άρέσκεται να υπερεκτιμά τις δυνατότητες της ελληνικής διασποράς, να θεωρεί ότι μπορεί και τὰ λάθη μας άκόμη να διορθώνει, -όταν διεπόμεθα από την άρχή ότι ή 'Ελλάδα είναι το κέντρο της γής, ότι όλοι την έπιβουλεύονται, ότι έχει πάντα δίκαιο- και άπογοπεύεται όταν οί άδελφοί μας του έξωτερικού δέν καταφέρνουν να ρυμουλκήσουν τον ξένο παράγοντα προς τις δικές μας θέσεις. Κι' αυτό γίνεται γιατί ο έλλαδισμός δέν συνεκτιμά, δυνατότητες, έθνικά και υλικά συμφέροντα τρίτων αλλά και μη έλέγξιμες συγκυρίες. 'Ετσι γεννάται το εύλογο έρώτημα ποιές είναι οί πραγματικές δυνατότητες της ελληνικής διασποράς για παρεμβάσεις στη Διεθνή Σκηνή υπέρ της πατρίδας, δηλαδή της γενέτειρας. Μιάς διασποράς που παραμένει πάντοτε ένα έξαιρέτο τμήμα της συλλογικής ταυτότητας των ελλήνων. Και στις γραμμές που άκο-

λουθούν θα έπιχειρηθεί να δοθεί μια άπάντηση για την ρεαλιστική δυναμική της ελληνικής διασποράς, και ιδιαίτερα στην υποστήριξη των έθνικών μας θεμάτων.

'Υπενθυμίζεται ότι ο όρος «διασπορά» συναντάται στην ελληνική μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης και αναφέρεται στην εκδίωξη των 'Εβραίων από τους 'Αγίους Τόπους. 'Εξ άλλου και οί 'Ελληνες υπήρξαν και άποτελούν «διασπορικό» έθνος και δέν είναι τυχαίο ότι ο 'Οδυσσεάς είναι το άρχετυπο του 'Ελληνα. 'Εν τούτοις, ή τάση για φυγή από την γενέθλια γή θα λειτουργούσε καταστροφικά άν δέν υπήρχε ως αντίσάθμισμα ο νόστος και στην άλλη άκρη ή 'Ιθάκη. Ποϋ συντηρούν μια ιδιαιτερότητα συνυφασμένη με πνευματικούς, πολιτιστικούς και φυσικά συναισθηματικούς δεσμούς με τον τόπο της άμεσης ή παλαιότερης καταγωγής των ελλήνων.

Την Διασπορά θα την χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη θα κατατάξουμε τὰ θύματα που έκπατρίσθηκαν συνεπεία μιάς μεγάλης και συλλογικής καταστροφής π.χ. οί 'Ελληνες του Πόντου που κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο διέφυγαν στη Ρωσία και περιοχές του Εύξεινου Πόντου ή οί 'Ελληνες της Μ. 'Ασίας που μετά την Μικρασιατική καταστροφή έγκατεστάθηκαν στις ΗΠΑ, Καναδά, Αύστραλία κ.λπ. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν αυτοί που ήθελημένα έγκατεστάθηκαν στην άλλοδαπή, «θύματα» μιάς άνευσης προσπάθειας του ανθρώπου για έξεύρεση ενός εϋνοϊκότερου περιβάλλοντος και καλύτερων όρων οικονομικής κυρίως αλλά και πνευματικής εξέλιξης. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και οί «δρα-

πέτες” τῆς φτώχειας οἱ ὅποιοι στὴν ἀπέλπιδα προσπάθεια νὰ ἐπιζήσουν, μετὰ τὸ 1950 ἐγκατέλειψαν τὰ πάμπωχα χωριά τους καὶ μὲ ποικίλους τρόπους (π.χ. λαθραίως) ἀπεβίβασθηκαν στὴ Γῆ τῆς Ἑπαγγελίας. Τὰ ἀπόδημα αὐτὰ ἄτομα, καὶ τῶν δύο κατηγοριῶν, οἱ *μετανάστες* ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦμε, συναποτελοῦν στὴ νέα τους πατρίδα - ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀριθμητικὴ τους δύναμη- χωριστὲς κοινωνικὲς ὁμάδες, πού ἀντλοῦν τὴν ἰδιαιτερότητά τους, φυσικὰ ἐναντι τοῦ νέου κοινωνικοῦ περιγύρου, ἀπὸ τὴν κοινὴ γεωγραφικὴ καὶ ἐθνικὴ τους προέλευση. Οἱ ὁμάδες αὐτές, μὲ κέντρο τὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησίαν τους, ἀποτελοῦν τὶς *παροικίες* πού ἡ ζωὴ τους εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν πορεία τοῦ μητροπολιτικοῦ ἑλληνισμοῦ. Κι’ αὐτὸ εἶναι ἀπότοκο τῆς φιλοπατρίας των καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ παροικίες τὰ ζωντανὰ καὶ ἐπιτυχημένα αὐτὰ τμήματα τοῦ ἑλληνισμοῦ βιώνουν ἀνεξάρτητα, ἀναπτύσσονται γύρω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τους καὶ εὐτυχῶς εἶναι ἀκηδεμόνευτα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος.

Εἶναι γεγονός ὅτι οἱ μικρὲς χώρες, ὅπως ἡ Ἑλλάδα, πού ἀντιμετωπίζουν προβλήματα μετὰ τὶς ὁμορῆς τους χώρες ἢ μὲ ἄλλες δυνάμεις μεγάλης ἰσχύος, πρέπει μεθοδικὰ νὰ δημιουργοῦν ἐρείσματα γιὰ στήριξη τῶν διεθνῶν θεμάτων τους μὲ μίσθωση ἰσχυρῶν γραφείων δημοσίων σχέσεων, πρόσληψη ἀλλοδαπῶν τεχνικῶν συμβούλων κ.λ.π. Στους μηχανισμοὺς στήριξης, γιὰ τὴν υποστήριξη τῶν διαφόρων θεμάτων της καὶ ἰδίως τῶν ἐθνικῶν, ἡ χώρα μας διαθέτει ἕνα ἰσχυρότατο ὄπλο τὴν *ὁμογένεια*. Μάλιστα μετὰ τὴν 28η Ὀκτωβρίου 1940, ἡ ἑλληνικὴ διασπορά, ὅπου γῆς, αἰσθάνθηκε ὑπερήφανη καὶ ἔβγαине ἀπὸ τὴν ἀφάνεια τῶν λοιπῶν μειονοτήτων. Καὶ κυρίως στὶς ΗΠΑ ὅπου ἦταν μὲν πολυάριθμη ἀλλὰ ἦταν ἀκόμη χαμηλοῦ ποιοτικοῦ ἐπιπέδου. Τὸ γεγονός ὅτι συμπολεμήσαμε μὲ τὶς ΗΠΑ κατὰ τὸν Β’ Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ ἑλληνοαμερικανοὶ νέοι πλαισίωσαν τὶς ἀμερικανικὲς ἐνοπλῆς δυνάμεις καὶ ἔπασαν ὑπὸ τὴν ἀστε-

ρόεσσα ἀνέβασε πολλὴ τὶς «μετοχές» τῶν ἑλληνοαμερικανικῶν Κοινοτήτων.

Κατὰ τὰ τελευταῖα εἰκοσιπέντε χρόνια πού ἡ Ἑλλάδα ἀντιμετώπιζε τρία σοβαρὰ ἐθνικὰ θέματα 1) Κυπριακὸ 2) Μακεδονικὸ 3) τὴν ἐξ ἀνατολῶν ἀπειλὴ, ἡ συμπαράσταση καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Διασπορᾶς ὑπῆρξε ἀποφασιστικὴ. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἑλλαδίτες, ἴσως, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ καὶ τὶς ὑψηλὲς θέσεις πού κατέχουν ὀρισμένοι συμπατριῶτες μας (Γερουσιαστὲς, βουλευτὲς, Πανεπιστημιακοὶ κ.λ.π.), ἴσως διότι νομίζουν ὅτι εἶναι εὐκόλη ἡ πρόσβαση στὰ κέντρα λήψεως ἀποφάσεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, καὶ ἀπογοπεύονται ὅταν τὰ ἀποτελέσματα διεθνῶν πράξεων, δὲν συμβαδίζουν μὲ τὰ συμφέροντά μας γιὰ αὐτὸ ἐπιβάλλεται νὰ ἀναφερθοῦν μερικὰ στοιχεῖα καὶ νὰ γίνουν ὠρισμένες παραδοχές.

Κατ’ ἀρχὴν πρέπει νὰ ὑπολογίζουμε τὴν ἑλληνικὴ διασπορὰ σὲ 4 - 5 ἑκατομμύρια ἀποδήμους πού ζοῦν σὲ 80 χώρες. Οἱ περισσότεροι ζοῦν στὶς ΗΠΑ (1.000.000 - 2.500.000) πού ἀντιστοιχοῦν σὲ ποσοστὸ κάτω τοῦ 1% τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ΗΠΑ. Ἀκολουθοῦν ἡ Γερμανία μὲ 350.000 πού ἀντιστοιχοῦν στὸ 0,5%, ἡ Αὐστραλία ἐπίσης μὲ 350.000 Ἑλληνας πού ἀντιστοιχοῦν στὸ 2% περίπου τοῦ πληθυσμοῦ, ἀκολουθεῖ ὁ Καναδὰς μὲ 180.000. Δὲν ἀναφερόμεθα σὲ ἄλλες χώρες ὅπου διαθέτουμε πολυάνθρωπες παροικίες διότι πρὸς τὸ παρὸν τὰ ἐκεῖ Ἑλληνικὰ λόμπυ δὲν ἐπηρεάζουν τὶς κυβερνήσεις τῶν χωρῶν τους, ἢ διότι ὠρισμένες χώρες μικρὸν ρόλο παίζουν στὰ διεθνῶς δρώμενα.

Συγκρίνοντας τὴν ἑλληνικὴ διασπορὰ στὶς ΗΠΑ (κάτω τοῦ 1%) μὲ τὴν ἀντίστοιχο ἐβραϊκὴ (2,4%) παρατηροῦμε -μέσω ἐπίσημων στατιστικῶν μετρήσεων στὶς ΗΠΑ- ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διαθέτει τὸ ὑψηλότερο ἐπίπεδο μορφώσεως καὶ τὸ δεύτερο κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα, μετὰ τοὺς ἐβραίους, ἀπ’ ὅλες τὶς ἐθνότητες πού ἐγκατεστάθησαν στὶς ΗΠΑ. Ἔτσι ἐξηγεῖται γιὰ τὴν ἑλληνικὴ διασπορὰ

στις ΗΠΑ και Καναδά έχει πετύχει πολλά με τις κατά καιρούς κινητοποιήσεις της υπέρ των θεμάτων της πρώτης πατρίδας. Ένα γεγονός που εκνευρίζει, κατά καιρούς, τους αντιπάλους της.

“Ας μη λησμονείται, ότι μια οργανωμένη διασπορά για να βοηθήσει σε θέματα έξωτερικης πολιτικής την πατρίδα της, μέσω του κράτους στο οποίο διαβιώνει πρέπει να έχει καλές ποσοτικές και ποιοτικές επιδόσεις. Τότε *όμοχλός πείσεως (λόμπυ)* κινείται ανετώτερα, διαφωτίζει, και αξιώνει από κάθε κατεύθυνση. Προϋποτίθεται φυσικά ότι το κράτος όπου ζει ή διασπορά είναι δεκτικό σε πιέσεις έθνικων μειοψηφιών ή ομάδων πολιτών του. Θετικό παράδειγμα αποτελούν οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία και αρνητικό η Γερμανία ή οποία κατά την άσκηση της έξωτερικης της πολιτικής δεν δέχεται πιέσεις από ξένους μετανάστες στους οποίους και δεν έχει δώσει πολιτικά δικαιώματα. Η εφαρμογή της Συνθήκης του Μάαστριχ θα επιτρέψει και στους Έλληνες μετανάστες να μετράσουν στα πολιτικά δρώμενα στην Γερμανία, ή οποία πρωτοπορεί πάντοτε στην Ε. Ε.

“Ορος όμως *Sine qua non* για να υποστηριχθούν τα έλληνικά συμφέροντα θα πρέπει αυτά να μην συγκρούονται με τα συμφέροντα της δεύτερης πατρίδας των μεταναστών. Και τα συμφέροντα δεν είναι μόνον πολιτικά και στρατηγικά αλλά κυρίως οικονομικά (π.χ. πετρέλαια Καυκάσου, επενδύσεις, πωλήσεις όπλικων συστημάτων) που μερικές φορές δρούν ανασταλτικά στην επίλυση των έθνικων μας θεμάτων. Επίσης τα έθνικά μας συμφέροντα δεν πρέπει να προσκρούουν στους μακροχρόνιους σχεδιασμούς των Μεγάλων Δυνάμεων.

“Η δυνατότητα επομένως θετικής επιδράσεως της διασποράς περιορίζεται στις περιπτώσεις που το έθνικό συμφέρον της δεύτερης πατρίδας της δεν συμπίπτει μεν απολύτως αλλά και δεν συγκρούεται με το έθνικό συμφέρον της πρώτης πατρίδας. Με

άλλα λόγια, η κινητοποίηση ενός μηχανισμού πείσεως είναι πλέον άποτελεσματική εάν κατευθύνεται σε πεδία όπου τα δύο κράτη έχουν κοινές ή τουλάχιστον συμβατές επιδιώξεις. Κλασικό παράδειγμα αποτελεί η στάση των ΗΠΑ στα έλληνοτουρκικά όπου εξισώνουν θύτη και θύμα! Παράδειγμα που δυστυχώς έπρεπε να αναμένεται όταν σήμερα η Τουρκία έχει μεγαλύτερη γεωπολιτική και στρατηγική σημασία από την Ελλάδα. Πρέπει ακόμα να κατανοηθεί ότι δεν υπάρχουν “δικαία λαών” αλλά συμφέροντα των Μεγάλων. Γιαυτό αντί να υποστηρίζονται μόνον τα δικά μας πρέπει να προσπαθούμε να πείσουμε ότι και το συμφέρον της Μεγάλης Δυναμείας είναι να μάς υποστηρίξει στο συγκεκριμένο θέμα.

“Αντιμετωπίζοντας ρεαλιστικά την πραγματικότητα πρέπει να παραδεχθούμε ότι η διασπορά, χρειάζεται ένιςχυση γιατί με τον χρόνο ίσως χάνει την ισχύ της, εκτός εάν συρικνωμένη διατηρήσει την ισχύ της λόγω της ποιοτικής αναβαθμίσεως των μελών της. Διότι είναι γεγονός ότι οι πρώτες γενιές των μεταναστών διατηρούν έντονες συναισθηματικές σχέσεις με τον τόπο καταγωγής τους, επειδή από έναν έχουν πρόσφατες μνήμες της πρώτης πατρίδας τους και επειδή απαιτούνται πολλές φορές πολλά χρόνια για να ενσωματωθούν στην νέα κοινωνία που βρέθηκαν. Όταν όμως αυτή η ενσωμάτωση γίνεται γρηγορότερα και αυξάνεται συγχρόνως ο αριθμός των μικτών γάμων τότε νομοτελειακά τα μέλη της διασποράς μετά από λίγες γενιές θα χάσουν την σχέση των πρώτων μεταναστών με τον τόπο καταγωγής. Αντίθετα οι δυσκολίες εντάξεως στη νέα πατρίδα (π.χ. Έλληνες της Γερμανίας) απομακρύνει τον κίνδυνο της βαθμιαίας αφομοιώσεως και συνδέει περισσότερο μεταξύ τους τα μέλη της διασποράς. Είναι εν τούτοις παρήγορο ότι η σιωπηλή δύναμη (ή Δυναμική) της Έλληνικης διασποράς αναπτύσσεται συνεχώς διότι οι γενικότερες τεχνολογικές, οικονομικές και ιδεολογικές εξελίξεις της προσφέρουν όλο και

πιό ευνοϊκές συνθήκες. Αυτό, πάλι ενισχύει την σκέψη ότι η Διασπορά μας όπου γής - και έδω εντάσσεται και η ποντοπόρος ναυτιλία μας που αποτελεί διασπορική δραστηριότητα - έχει σημαντικό μέλλον και έχει την Δυναμική να αποτελεί ολοένα ισχυρότερο παράγοντα σε διεθνή κλίμακα. "Ας μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἡ Διασπορά μὲ μόνη τὴν ὑπαρξή της ἀσκεῖ τὸν ρόλο της πέραν τῶν προσδοκιῶν μας. Γιαυτὸ καὶ δὲν χρειάζεται χειραγώγηση ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ κέντρο.

Ἀπὸ τὰ λίγα πού ἐξετέθηκαν, ὡς πρὸς τὸν ρόλο τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς καὶ τὴν δυναμικὴ του, ἐδραϊώνεται ἡ βεβαιότητα ὅτι ὁ ρόλος της ὑπῆρξε τεράστιος καὶ διαχρονικὸς (ἀπὸ τὸ 1453 καὶ ἔπειτα) ἐνῶ στὶς μέρες μας μὲ τὰ ποικίλα ἐθνικὰ θέματα, ιδιαίτερα πολὺτιμος. Πέραν τοῦ γεγονότος ὅτι μία ἀνθοῦσα καὶ προσδεύουσα ἑλληνικὴ ὁμογένεια ἀποτελεῖ τὸν καλύτερο καί, ἀνέξοδο γιὰ τὸ ἐθνικὸ κέντρο, πρεσβευτὴ τῆς χώρας μας, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ μετανάστες βοηθοῦν ποικιλοτρόπως τοὺς ἐδῶ συγγενεῖς, τὸ χωριό, τὴν Ἐκκλησία τους.

Τὸ εὐτύχημα εἶναι ὅτι οἱ κοινότητες τῆς διασπορᾶς ἀναπτύσσονται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος. Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ συμβαίνει πάντοτε, διότι ἡ διασπορά καὶ τὸ ἐθνικὸ κέντρο θεῶνται τὸ ἴδιο θέμα ἀπὸ διαφορετικὴ ὀπτικὴ γωνία καὶ γιαυτὸ ἡ προσέγγισή του μπορεῖ νὰ εἶναι διαφορετικὴ. Τὸ ἐθνικὸ κέντρο θὰ δίδει στοιχεῖα, θὰ λέγει τὶς ἀπόψεις του, θὰ συμβουλεύει, ἀλλὰ ἡ μεθοδολογία καὶ ἡ τακτικὴ τῆς ἐπέμβασης ἀνήκει στὴν ὁμογένεια. Εἶναι διαπιστωμένο ὅτι ἡ διασπορά ἔχει τὴν δική της δυναμικὴ γιαυτὸ καὶ δὲν πρέπει νὰ χειραγωγεῖται ἀπὸ τὸ Κέντρο.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν βοήθεια τῆς διασπορᾶς πού θεωρεῖται δεδομένη μὲν, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται ἡ συνεχὴς βελτιστοποίησή της δὲν θὰ πρέπει νὰ λησμονεῖται ὅτι στὸν σημερινὸ διεθνὴ καταμερισμὸ ἰσχύος, τὰ παρηκμασμένα κράτη ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωροῦν στὸ πεδίο τοῦ πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ ἀν-

ταγωνισμοῦ. Γιαυτὸ καὶ ἡ χώρα μας χρειάζεται οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἰσχυρὲς δυνάμεις ἀποτροπῆς.

Τέλος σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ στὴ Διασπορὰ ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι θεμελιακός. Διότι οἱ ἑλληνικὲς κοινότητες ὑπῆρξαν πάντα ἐκκλησιαστικὲς κοινότητες. Ἡ Ἐκκλησία ἦταν πάντα ἡ ἀφετηρία γιὰ τὴν ἴδρυση καὶ λειτουργία αὐτοῦ τοῦ ἰδιότυπου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ σώματος, τῆς διασπορᾶς, πού ἀποτελεῖ τὸ κύτταρο τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τὸ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξε ὁ πόλος ἑλξεως τῶν Ὁρθόδοξων τῆς Διασπορᾶς καὶ ἡ Μητέρα - Παραμυθία ὄλων τῶν πάσης φύσεως προσφύγων εἶναι ἱστορικὰ θεμελιωμένο. Χαρακτηριστικὸ εἶναι καὶ τὸ πρόσφατο παράδειγμα τῶν Ἑλληνοποντίων ἀπὸ τὴν Γεωργία πού μετέφεραν μέσα ἀπὸ ἀτέλειωτες διαδρομὲς λεωφορείων, λαθραίως, πέτρες ἀπὸ τὴν ἐκεῖ Ἐκκλησία τους καὶ ἀνήγειραν τὸν νέο, πανομοιότυπο Ναὸ τους στὴ Νέα Σάντα ὅπου ἐγκατεστάθηκαν. Γιατὶ στὴ μακρυνὴ Γεωργία, ἐπέζησαν συσπειρωμένοι γύρω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Ἀλλὰ ἡ Ἐκκλησία τῆς Διασπορᾶς ὑπάγεται ἐκκλησιαστικὰ τῷ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖο ὁ πνευματικὸς ρόλος δὲν περιορίζεται στὸ ἑλληνικὸ γένος ἀλλὰ ἀγκαλιάζει τὸ σύνολο τῆς Ὁρθοδοξίας. Χρειάζεται ὅμως προσοχὴ γιατί ἡ διασπορά θὰ ἀλλοιωθεῖ ἂν ποτὲ ἡ Ἑλληνορθόδοξη Ἐκκλησία στὶς χώρες τῆς Διασπορᾶς ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο μετατρέπομένη σὲ Αὐτοκέφαλη. Τότε ἔλλοχεύουν κίνδυνοι διολισθήσεως τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας τῆς διασπορᾶς σὲ προτεσταντικὲς πρακτικὲς σὲ βάρος τῶν παραδοσιακῶν δεσμῶν της μὲ τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ὁποία συνδέεται ἀπὸ αἰῶνων μὲ ἱερὸ ὀμφάλιο λῶρο, τρέφεται πνευματικὰ καὶ διατηρεῖ τοὺς δεσμούς της μὲ τὴν Ὁρθοδοξία καὶ τὴν πατρίδα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΚΛΩΝΤΕΛ

Β'

Έρχομαστε τώρα στα μεγάλα έργα του Πάωλ Κλωντέλ. Είναι «Η Μικρούλα Βιολαίν», που γράφηκε το 1892 σε σύγχρονη μορφή, για να μάς παρουσιάσει ο ποιητής τοποθετημένη στο μεσαίωνα μια δεύτερη μορφή του έργου αυτού το 1912 με τον τίτλο «Ευαγγελισμός» (L' Annonce faite à Marie). Αυτή η δεύτερη version του έργου είναι που παίχτηκε το 1952 στην Αθήνα από το θίασο του Έθνικου Θεάτρου σε μετάφραση της Μυρτιώτισσας και σκηνοθεσία του Άλ. Σολομού. Ακολουθεί ο «Κληρικός του Μεσημεριού» το 1906 και κατόπιν μια τριτολογία «Ο Όμηρος» το 1915, «Το σκληρό ψωμί» επίσης το 1915 και «Ο Ταπεινωμένος πατέρας» το 1916 και φτάνουμε στο «Ατλαζένιο Γοβάκι» που γράφηκε από το 1919 έως το 1924.

Το έργο «Μικρούλα Βιολαίν» είναι ένα από τα δύο ή τρία έργα του Κλωντέλ που κατέκτησε το μεγάλο κοινό και στη Γαλλία και στην Ελλάδα, παιγμένο και στην πρώτη (1944) μορφή του με τον τίτλο «Η Θυσία» και στη δεύτερη μορφή του (1952) με τον τίτλο «Ευαγγελισμός». Η μικρή Βιολαίν είναι μία από τις δυο θυγατέρες του γέρο Άννα Βερκόρ και αγαπά έναν γείτονά της, τον Ζάκ Ουρύ που ανταποκρίνεται στην αγάπη της, αλλά που όμως αγαπά παράλληλα την αδελφή της Βιολαίν, Μάρα. Στόν πρόλογο εμφανίζεται ο κατασκευαστής εκκλησιών Πιέρ ντε Κραόν, που αγαπά επίσης τη Βιολαίν, και της αποκαλύπτει ότι έχει προσβληθεί από λέπρα. Από ευσπλαχνία τότε η Βιολαίν θα δώσει ένα φιλί στον Κραόν, που τόσο υποφέρει από την ασθένειά του. Η αδελφή της όμως η Μάρα, που είδε αυτή τη σκηνή, θα μαρτυρήσει τα διατρέξαντα στον Ζάκ Ουρύ, τώρα μάλιστα που

ο πατέρας των δύο κοριτσιών, ο Άννα Βερκόρ, έφυγε προσκυνητής για τους Άγιους Τόπους. Αλλά ο Ζάκ εξακολουθεί να πιστεύει στην αγνότητα της Βιολαίν, ενώ εκείνη θα του αποκαλύψει ότι κόλλησε λέπρα ύστερα από κείνο το φίλημα. Η Βιολαίν ντυμένη με το ένδυμα του λεπρού θα εγκαταλείψει το Κομπερνόν. Όχτώ χρόνια αργότερα η Βιολαίν βρίσκεται μέσα σε ένα σπήλαιο όπου η άρρώστια της την έκανε να τυφλωθεί. Είναι νύχτα Χριστουγέννων και η Μάρα, που στο μεταξύ παντρεύτηκε τον Ζάκ, χάνει το παιδί της. Θα το φέρει τότε και θα το αποθέσει στα πόδια της Βιολαίν, καθώς πάντα πίστευε στην αγνότητα και στην αθωότητα της αδελφής της, με την ελπίδα ενός θαύματος. Ύστερα από μια νύχτα θερμής προσευχής ή μικρή κορούλα της Μάρα θα αναστηθεί και τα μάτια της θα γίνουν γαλάζια όπως ήταν άλλοτε τα μάτια της Βιολαίν. Ένα χρόνο αργότερα όμως ο Πιέρ ντε Κραόν θα θρξει δολοφονημένη και έτοιμοθάνατη τη Βιολαίν μέσα στο δάσος, με δράστη την αδελφή της, που αντί να ευγνωμονεί τη Βιολαίν στέλνει το θάνατο στην αγνή αυτή παρθένα, ρίχνοντας επάνω της όγκους άμμου μέσα σε ένα τενεκέ σκουπιδιών. Ο Ζάκ συγκεντρώνει τις υποψίες του για το γεγονός στη Μάρα, αλλά η Βιολαίν θα του ζητήσει να συγχωρέσει την αδελφή της και να αφιερώσει τη ζωή του και τη δουλειά του στο Θεό. Έξάλλου ο γέρο Βερκόρ που δεν άργει να γυρίσει από το ταξίδι του, έρχεται για να θάψει την κόρη του, που στο μεταξύ έχει πεθάνει, την ώρα μάλιστα του άγγελικού ύμνου που φέρνει στη Μαρία το μήνυμα ότι θα γεννήσει τον Υιό του Θεού και Σωτήρα του Κόσμου. Ο Γέρο Βερκόρ συλλογίζεται πάνω στον προορισμό του αν-

θρώπου: «Καὶ μήπως ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι νὰ ζήσουμε; Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι νὰ ζήσουμε ἀλλὰ νὰ πεθάνουμε. Καὶ ὄχι νὰ κατασκευάζουμε σταυροὺς ἀλλὰ νὰ ἀνεβαίνουμε πάνω σ' αὐτούς. Καὶ νὰ προσφέρουμε αὐτὸ πού ἔχουμε μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη». Ἐξάλλου τὸ θαῦμα πού τῆς ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς καὶ ἔκανε ἡ Βιολαῖν, ἀνασταίνοντας τὴ θυγατέρα τῆς ἀδελφῆς τῆς, τῆς Μάρα, εἶναι ἡ ἀπόδειξη τῆς ἀγιότητάς τῆς, ἡ δωρεὰ τῆς μητρότητας, πού δὲν τὴν ἀξιώθηκε στὴ ζωὴ τῆς, καὶ ἡ ἀναγγελία τοῦ ἐπερχόμενου θανάτου τῆς.

Ὁ ποιητὴς Τ. Κ. Παπατσώνης, πού ἀγάπησε βαθιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κλωντέλ, σὲ ἕνα σπουδαῖο μελέτημά του δημοσιευμένο στὴ «Νέα Ἑστία» μὲ τὸν τίτλο «Ἡ ἀξία τοῦ κακοῦ στὸ δράμα τοῦ Κλωντέλ», («Νέα Ἑστία» 1952) ἀναλύοντας διεισδυτικότερα τὸ ἔργο τοῦτο θὰ ἐπιχειρήσει νὰ ἐξηγήσει τὸ γεγονός ὅτι «ἡ σκληρὴ καὶ μαύρη ἀδελφὴ (ἡ Μάρα) στὴν κρίσιμη ὥρα τῆς συμφορᾶς τῆς, προστρέχει στὴν ἀδελφὴ τῆς τὴν Βιολαῖν σὰν τὸ μόνον καταφύγιο, μὲ ἀκλόνητη πίστη καὶ τῆς ζηταίε ἐπιτακτικὰ τ' ἀδύνατα, καὶ ἀφοῦ τὰ λάβει ἔχει ὅλη τὴ σκληρότητα, ἀντὶ γιὰ ἄλλη ἀνταπόδοση, νὰ τὴ σκοτώσει». Καὶ θὰ προσθέσει ἀνάμεσα σὲ ἄλλα καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Καταλήγει κανεὶς νὰ πιστέψει, πῶς θὰ ἀρκοῦσε νὰ μπορούσαμε νὰ ἀλλάξουμε στάση στὴ θεώρησή μας τοῦ Κακοῦ, γιὰ νὰ μᾶς γίνεῖ προσιότερο τὸ δραματικὸ καὶ ἐξίσου τὸ λυρικό, ἔργο τοῦ Κλωντέλ. Τὸ θεολογικὸ σύννεφο, μέσα στὸ ὁποῖο κινεῖται, δὲν ἐμποδίζει διόλου τὴ ζωὴ νὰ τραβάει τὸ δρόμο τῆς, ἀνετα καὶ ἐλεύθερα, τόσο ὅσο ὁ Θεὸς ἔχει προορίσει καὶ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ τῶν γήινων πραγμάτων νὰ μένει ἀπαραμείωτη, ἀκόμη καὶ στίς πιὸ ὀξεῖες συγκρούσεις μὲ τὸ θετὸ Δίκαιο, φτάνει κάποια καλωσύνη ἀπὸ πάνω μας νὰ θυσιάζεται, νὰ ἐξαγοράζει τίς κακές μας πράξεις, κάνοντας τες καλές, καὶ νὰ ἐπιστατεῖ γιὰ τὴν εὐτυχία μας. Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ εὐεργετικὴ ἐπενέργεια τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ». Καὶ καταλήγει ὁ Παπατσώνης μὲ τὰ ἀκόλουθα: «Ὅλα τὰ κύρια μυστήρια

τῆς Ἐκκλησίας, Εὐαγγελισμός, Διδαχὴ, Θαῦμα, Γέννηση, Προδοσία, Πάθος, Ἀνάσταση, Ἀνάληψη, Πεντηκοστή, προπατορικὴ ἁμαρτία, ἐξολοθρευτὸς τοῦ Ἄδη, περικλείνονται συμβολικὰ στὸ δράμα τοῦτο».

Καὶ ἕνας ἄλλος κριτικὸς καὶ ἐνθερμος θαυμαστὴς τοῦ ἔργου τοῦ Κλωντέλ, ὁ Γιώργος Πράτσινας, θὰ παρατηρήσει σὲ ἕνα ἀρθρο του στὴν «Πνευματικὴ Ζωὴ» τοῦ Μ. Νικολαΐδη τοῦ 1952 τὰ ἀκόλουθα: «Ἡ παρθένα Βιολαῖν ἔχει τὸ θεῖο δῶρο νὰ ὑποφέρει καὶ νὰ πεθαίνει, ἀφοῦ ἀνταπέδωσε ἀντὶ κακοῦ τὸ καλὸ καὶ ἀφοῦ συγχώρεσε ὅλους ὅσοι τὴν κατάρρεξαν. Πεθαίνει γιὰ νὰ ἐξαγιστεῖ ἡ ἀδελφὴ τῆς, ἡ Μάρα, πού τὴν κατατρῶει τὸ μῖσος. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῆς μοίρας καὶ τὰ βίαια πάθη, ὁ Κλωντέλ ἀναζητεῖ τὸν ἐξαγνισμό καὶ τὴ γαλήνη τοῦ χαμένου παραδείσου».

Στὸν «Κλῆρο τοῦ Μεσημεριοῦ», τὸ ἔργο πού ἔκανε τὸν Κλωντέλ, ὅπως λέει κάπου ὁ ἴδιος, «νὰ ἀποκτήσει συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του» καὶ πού τὸ θεωροῦσε τὸ δυσκολότερο τῆς θεατρικῆς δημιουργίας του, ὑπάρχει ἕνας σφοδρὸς ἀνθρώπινος ἔρωτας πού καίει καὶ μᾶς δείχνει τὸ ἀνικανοποίητο αἰσθημα καὶ τὸ βάραθρο πού ἀνοίγεται στὸν ἄνθρωπο ὅταν ἀπουσιάζει ὁ Θεός. Τὸ ἔργο ἀναφέρεται καὶ θέλει οὐσιαστικὰ νὰ ἐμβαθύνει πάνω στὴν ἐρωτικὴ ψυχολογία μιᾶς γυναίκας, τῆς Ὑζέ, πού παλεύει μὲ τρεῖς ἄντρες διαδοχικά, χωρὶς κανέναν νὰ τῆς προσφέρει τὴν ἰσορροπία καὶ τὴ σιγουριά πού ποθεῖ νὰ ἀποκτήσει.

Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς θὰ παρατηρήσει γι' αὐτὸ τὸ ἔργο του τὰ ἀκόλουθα: «Τίποτα ἴσως πιὸ κοινὸ δὲν ὑπάρχει, ἀπὸ τὸ θέμα τῆς μοιχείας, πού ἐκφράζεται στὸ ἔργο μὲ τὰ τρία πρόσωπα, μὲ τὸ σύζυγο, μὲ τὴ γυναίκα του καὶ τὸν ἐραστὴ τῆς. Τὸ δεύτερο θέμα ἀναφέρεται στὴ σχέση ἀνάμεσα στὴ θρησκευτικὴ ἐπιταγὴ καὶ στὸ κάλεσμα τῆς σάρκας. Τίποτα δὲν ὑπάρχει πιὸ κοινὸ ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τίποτα πιὸ ἀρχαῖο ἀπὸ τὸ θέμα τοῦτο».

Ὁ «Κλῆρος τοῦ Μεσημεριοῦ» ἀναφέρεται στὴν περίπτωσή τεσσάρων ἀνθρώπων

που προσπαθοῦν νὰ ἀνιχνεύσουν τὸν ἑαυτό τους, μὲ μιὰ προσέγγιση τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, πού τοὺς συνέχει. Ἡ Ὑζέ συναντᾷ στὴ γέφυρα ἐνὸς ὑπερωκεανείου, μὲ προορισμὸ τὴν Κίνα ἐνῶ ταξιδεύουν τώρα στὸν Ἰνδικὸ Ὠκεανό, τὸ Μεζά, τὸν μεσόκοπο ἐραστή της. Εἶναι μεσημέρι, καὶ τὸ μεσημέρι συμβολίζει στὸ ἔργο τοῦ Κλωντέλ τὸ κέντρο τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ τὸ ἀπόγευμα συμβολίζει τὴν ἀποστορφή τοῦ Θεοῦ στὰ ὄσα κακὰ συμβαίνουν πάνω στὴ γῆ καὶ τὰ μεαάνυχτα συμβολίζουν τὴν ἴδια τὴν Ὑζέ καὶ τὴν καταστροφή. Ὁ Μεζά εἶναι πράγματι ἕνα τραγικὸ πρόσωπο καὶ εἶναι ἀκόμα σκαιός, ἀπότομος καὶ κυνικός. Ἡ Ὑζέ πού εἶναι μιὰ γυναίκα τριάντα χρονῶν, προσωποποίηση τῆς θηλυκότητος καὶ τῆς γυναικείας φιλαρέσκειας, εἶναι παντρεμένη μὲ τὸν ντὲ Σίζ, ἕναν εὐγενῆ πού ταξιδεύει μὲ τὴν Ὑζέ στὴν προσπάθειά τους νὰ ἀλλάξουν τὴ ζωὴ τους, ἀφοῦ ἀπόχτησαν πολλὰ παιδιά. Εξᾴλλου ὁ Ἀμαλρίκ, τὸ τρίτο πρόσωπο τοῦ δράματος, γεμάτος αὐτοπεποίθηση, εἶναι ὡς χαρακτήρας διαμετρικὰ ἀντίθετος ἀπὸ τὸν Μεζά καὶ ἐρωτοτροπεῖ καὶ τοῦτος μὲ τὴν Ὑζέ. Ὁ ἔρωτας πού θὰ ἀναπτυχθεῖ ἀνάμεσα στὴν Ὑζέ καὶ τὸν Μεζά καὶ ἡ διαμάχη καὶ ἀντιζηλία πού θὰ ξεσπάσει ἀνάμεσα στὸν Ἀμαλρίκ καὶ στὸν Μεζά, ἀποτελοῦν τὸν κύριο ἄξονα τοῦ δράματος.

Ἡ Ὑζέ μὲ μιὰ ὠραιοπάθεια καὶ μὲ μιὰν αὐταρέσκεια, προκαλεῖ καὶ τοὺς δυὸ ἄλλους ἀντιζηλοῦς, τὸν Μεζά καὶ τὸν ἄντρα της Ντὲ Σίζ. Τελικὰ ἡ Ὑζέ καὶ ὁ Ντὲ Σίζ θὰ χωρίσουν ἀφοῦ ἄλλωστε ὁ τελευταῖος θὰ ἀναχωρήσει σὲ μακρινὴ ἀποστολή, ἀπ' ὅπου δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐπιστρέψει. Ἀλλὰ καὶ τὸν Μεζά ἡ Ὑζέ ἔχει ἀρχίσει νὰ τὸν ἀποφεύγει, παρ' ὅλο πού φέρνει μέσα της ἕνα δικό του παιδί, γιατί δὲν αἰσθανόταν σιγουριά μαζί του. Τελικὰ θὰ προτιμήσει τὸν Ἀμαλρίκ πού θὰ τῆς ἐξασφαλίσει τὴ σιγουριά καὶ τὴν ἄνεση.

Ὅσο ἡ Ὑζέ δὲ θὰ μπορέσει νὰ καταπνίξει τὴν ἀγάπη της γιὰ τὸν Μεζά, πού θὰ τὴν παραδώσει στὸ θάνατο. Ὁ Ντὲ Σίζ, ὁ ἄντρας της, ἔχει πεθάνει ἐνῶ ἐκεῖνη γιὰ νὰ

ἐξαφανίσει ἐντελῶς κάθε σημεῖο ἐπαφῆς μὲ τὸν Μεζά, θὰ στραφεῖ δολοφονικὰ καὶ στὸ παιδί πού φέρνει μέσα της ἀπὸ κείνον. Ἀλλὰ ἡ ὅλη ἱστορία θὰ ὀλοκληρωθεῖ μὲ τὴν παρουσία δύο ἀόρατων μαρτύρων, ὅπως εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ ὁ Θεός, πού βαραίνουν ἀποφασιστικὰ μὲ τὴν παρουσία τους. Πρόκειται γιὰ μιὰ μάχη πού διεξάγεται ὄχι μόνο ἀνάμεσα στὴ Γυναίκα καὶ στὸν Ἄντρα, ἀλλὰ ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ στὸν Ἄνθρωπο, ἀνάμεσα στὴ Σάρκα καὶ στὸ Πνεῦμα.

Ὁ «Κλῆρος τοῦ Μεσημεριοῦ» καταλήγει μὲ τὴ διαπίστωση ὅτι εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνο νὰ ἀναζητᾷ κανεὶς νὰ βρεῖ τὸ Θεὸ μέσα σὲ ἕνα πλάσμα του. Τελικὰ ὁ Μεζά θὰ ὁμολογήσει στὴν Ὑζέ ὅτι δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ τῆς δώσει τὴν ψυχὴ του. Ὁ διάλογος ἀνάμεσα στοὺς δύο ἐραστές θὰ τελειώσει μὲ τὴ μετάνοια καὶ τὴ μεταρσίωση, σὲ ὑψηλὲς σφαῖρες πνευματικότητος. Ἔτσι θὰ μπορέσουν νὰ ἐνωθοῦν καὶ πάλι ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορὰ μέσα στὴ θυσία. Τὸ τελικὸ συμπέρασμα πού δγαίνει ἀπὸ τὸν «Κλῆρο τοῦ Μεσημεριοῦ» εἶναι ὅτι καὶ οἱ ἁμαρτίες τοῦ ἀνθρώπου χρησιμεύουν στὸ νὰ τὸν ὀδηγήσουν τελικὰ στὴ Θεία Χάρη. («Etiam Peccata»).

Ὁ Κλωντέλ μὲ τὸν «Κλῆρο τοῦ Μεσημεριοῦ» μετέτρεψε ἕναν γήινο ἔρωτα σὲ τρυφερὴ ἐλεγεία. Τὸ ἔργο μεταφράστηκε ἀριστοτεχνικὰ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸν ποιητὴ Γ. Κ. Παπατσώνη πού πρωτοπαρουσίασε τὴ μετάφρασή του ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς «Νέας Ἔστιας».

Ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ἐπίσης θεατρικὰ ἔργα τοῦ Πῶλ Κλωντέλ εἶναι καὶ ἡ τριλογία του «Ὁ Ὀμηρος», «Τὸ Σκληρὸ Ψωμί» καὶ «Ὁ Ταπεινωμένος Πατέρας». Ἡ τριλογία αὐτὴ ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ἔργα του, γιατί ἀπεικονίζει μιὰ μεγάλη ἐποχὴ τῆς ἱστορίας τῆς Γαλλίας, μὲ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὴ Ναπολεόντεια περίοδο πού ἀκολούθησε.

Ὁ «Ὀμηρος» ἀποτελεῖ μιὰ σύγκρουση ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τοῦ παλαιοῦ προεπαναστατικοῦ καθεστῶτος (μὲ τὴν παλιὰ καταδωγμένη ἀριστοκρατία, καὶ τοὺς τόσο πολλοὺς τυχοδιῶκτες καὶ δολοφόνους πού ἐξέ-

θρεψε και πού ήρθαν στην επιφάνεια για να αποτελέσουν τη νέα τάξη πραγμάτων) και την Έκκλησία από το άλλο (πού συναντά μια τόσο μεγάλη έχθρότητα από τους επαναστάτες οι οποίοι έφτασαν στο διωγμό της με πρόθεση να την ταπεινώσουν και να την εξοντώσουν).

Βρισκόμαστε στα χρόνια της Αυτόκρατορίας και των μυστικών υπηρεσιών της. Ο Πάπας Πίος Ζ' είναι φυλακισμένος του Ναπολέοντα και θα τον ελευθερώσει ο Ζωρζ ντε Κουφονταίν, πού στάθηκε αληθινά πιστός στην Έκκλησία και στον Πάπα και αληθινός ήρωας. Ο Κουφονταίν μετά την απελευθέρωση του Πάπα θα τον κρίνει σε ένα παλιό σπίτι μιας ξαδέλφης του, της Σίνι ντε Κουφονταίν. Η Σίνι και ο Ζωρζ, πού είναι αφιερωμένοι στον αυτό σκοπό, παράλληλα αγαπιούνται και έχουν υποσχεθεί ο ένας στον άλλο να παντρευτούν. Άλλά να πού ο βαρώνος Τυρελύρ, νομάρχης της Αυτόκρατορίας, άνθρωπος του λαού, γιός υπηρέτριας της Σίνι και δολοφόνος ευγενών, ιερωμένων, καλογέρων κ.λ.π. ανακαλύπτει το κρυφό του Ποντίφηκα, όποτε τον συλλαμβάνει και τον παραδίδει, ενώ η Σίνι δεν συναινεί να γίνει γυναίκα του Τυρελύρ. Η ιδέα και μόνο ότι μπορεί να εγκαταλείψει τον Ζωρζ ντε Κουφονταίν για να παντρευτεί με έναν τον όποιο περισσότερο από κάθε άλλον, αποδοκιμάζει, της προξενεί αποτροπιασμό. Άλλά ο έξομολογητής της Σίνι την συμβουλεύει να παντρευτεί τον Τυρελύρ για να σώσει τον Ποντίφηκα, πού αποτελεί ύψιστο καθήκον για κάθε Καθολικό. Και πράγματι παντρεύεται τον Τυρελύρ, αποκτά μαζί του ένα παιδί, αλλά τότε δεν δέχεται μέσα της ταπεινά και γενναία τούτη τη θυσία της και πεθαίνει μισώντας τον Τυρελύρ. Τα δύο επόμενα έργα της τριλογίας «Το Σκληρό Ψωμί» και «Ο ταπεινωμένος Πατέρας» φτάνουν έως την περίοδο της παιδικής ηλικίας του Κλωντέλ. Ο βαρώνος Τυρελύρ, πού έγινε Κόμης Κουφονταίν, είναι τώρα πρόεδρος του υπουργικού Συμβουλίου επί της βασιλείας του Λουδοβίκου - Φίλιππου. Ο γιός του πού είναι και γιός της Σίνι,

άλλά πού είναι πολύ περισσότερο Τυρελύρ παρά Κουφονταίν, παντρεύεται μια έβραία, τη Ζισέλ, με την όποια αποκτά μια θυγατέρα, την Πανσέ. Η Πανσέ, με μισό έβραϊκό αίμα μέσα της, θα αγαπήσει έναν άνεψιό του Πάπα. Με την ιστορία αυτή των Τυρελύρ - Κουφονταίν, ο Κλωντέλ μάς παρουσίασε μια νέα και έντελως σύγχρονη ιστορία των Άτρειδών. Από τούτο το έργο φτάνουμε στο «Άτλαζένιο Γοβάκι» πού μάς άπασχόλησε ήδη και με το όποιο σφραγίζεται το ποιητικό και δραματικό έργο του μεγάλου αυτού ποιητή της Γαλλίας.

Ο Πώλ Κλωντέλ άφου μάς παρουσίασε την «Άνάπαυση της Έβδομης Ημέρας» το 1896, ένα συμβολικό δράμα, γραμμένο με την επίδραση του κινεζικού θεάτρου και άφου φιλοτεχνήσει μια μετάφραση της «Ορέστειας» του Αισχύλου, έγραψε και μερικά άλλα θεατρογραφήματα, μικρότερης όμως σημασίας. Έτσι θα παρουσιάσει την «Ιστορία του Τοβία και της Σάρας», μονόπρακτο μυστήριο, το χορευτικό ποίημα «Ο Άνθρωπος και ο Πόθος του», πού γράφηκε το 1917 με την παράκληση του Νιζίνσκυ, το χορευτικό μιμόδραμα «Η Γυναίκα και η Σκιά της», πού γράφηκε το 1923 και πρωτοπαίχτηκε στο Τόκιο με μουσική ενός Γιαπωνέζου συνθέτη, τη λυρική φάρσα «Η Άρκουδά και το Φεγγάρι», πού γράφηκε το 1944, τη λυρική Φάρσα «Πρωτέας», τον «Χριστόφορο Κολόμβο» πού γράφηκε το καλοκαίρι του 1927 και ανέδηκε στη σκηνή με σκηνοθεσία και πάλι του Ζάν Λουί Μπαρρώ, και την «Ιωάννα στην Πυρά», συμβολικό μπαλέτο - όρατόριο πού γράφηκε το 1939 με τη συνεργασία του Άρθούρου Χόνεγκερ.

Κύριο και κάριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της φιλοσοφίας και του θεάτρου του Πώλ Κλωντέλ είναι ότι η ύπαρξη του κακού δεν αποτελεί σοβαρό εμπόδιο για τη σωτηρία του ανθρώπου. Άντίθετα το κακό κρύβει μέσα του και το καλό, πού δεν πρέπει ο άνθρωπος να το αφήσει να πάει χαμένο. Μέσα σε κάθε δράμα του Κλωντέλ υπάρχει ένας άνθρωπος κακός, πού η κακία του γί-

νεται τὸ ὄργανο τῆς σωτηρίας καὶ γιὰ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἐὰν ἡ Μάρα στὴ «Μικρούλα Βιολαίν» ἢ στὴ δευτέρη version τῆς στὸν «Εὐαγγελισμό», δὲν ἦταν τόσο κακιὰ, σίγουρα ἡ Βιολαίν δὲν θὰ εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ φτάσει στὴν ἀγιότητα. Ἐπίσης ὁ Ἄμαλ-ρίκ, στὸν «Κλῆρο τοῦ Μεσημεριοῦ», ἂν δὲν ἦταν ἕνας τυχοδιώκτης, δὲν θὰ δεχόταν τὴ θυσία τοῦ Μεζά. Καὶ ἀκόμα, ἐὰν ἡ ἀμερικανίδα ἠθοποιὸς Λεσὺ Ἐλμπερνὸν στὴν «Ἀνταλλαγὴ», δὲν προκαλοῦσε τὸν Λουὶ Λαίν, δὲν θὰ πουλοῦσε αὐτὸς ὁ τελευταῖος τὴ γυναίκα του καὶ ἡ Μάρθα δὲν θὰ εἶχε τὴν εὐτυχία νὰ εἶναι τόσο μεγαλόψυχη.

Ἐξάλλου ἂς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι ἡ ἀγάπη ἀκόμη καὶ ἡ ἐπιθυμία, ὁδηγοῦν καὶ αὐτὲς ἀκόμα, στὸ δρόμο τῆς τελειοποίησης τοῦ ἀνθρώπου, γιὰτὶ ἀποτελοῦν μιὰ γερὴ ἀσκησιὴ πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς θυσίας.

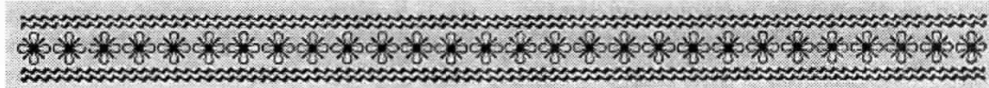
Θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ σφραγίσω τὴν ἀνά-λυση πού προηγήθηκε μὲ τὰ ὅσα εἶπε στὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία στὶς 13 Μαρτίου 1947 ὁ ἀκαδημαϊκὸς καὶ σπουδαῖος στοχαστὴς καὶ μυθιστοριογράφος Φρανσουά Μωριὰκ ἀπευθυνόμενος στὸν καινούργιο τότε ἀκαδημαϊκὸ Πῶλ Κλωντέλ: «Ἴδου ἐγὼ πού στέ-κω καταμπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν ἀτόφιο ἄν-θρωπο, τὸν πιὸ περιέργο τῆς λογοτεχνίας μας, πού δὲν συνδέεται μὲ τὸ σύνολο τοῦ γαλλικοῦ συστήματος, ἀφοῦ ξεπετάχτηκε ξαφνικὰ σὰν ἕνα ἀρχιπέλαγος πού ἀναδύ-θηκε μέσα ἀπὸ μιὰ θαλασσινὴ ἄβυσσο. Οὔτε ὁ Αἰσχύλος, πού σᾶς εἶναι τόσο οἰκεῖος καὶ τὸν ἔχετε τόσο ἀριστοτεχνικὰ μεταφράσει, οὔτε ὁ Σαίξπηρ, δὲ μποροῦν νὰ ἐξηγήσουν τὸ κλωντελικὸ δρᾶμα, πού ἡ μοναδικὴ ὁρατὴ πηγὴ του βρίσκεται στὴν Ἁγία Γραφή, πού εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Κι ἐντούτοις αὐτὸ τὸ ἔργο ἔχει ἀπλώσει βαθιὲς ρίζες μέσα στὴν Ἱστορία τῆς Γαλλίας».

Ἐπίσης θὰ ἠθελα νὰ μεταφέρω ἐδῶ με-ρικὲς χαρακτηριστικὲς σκέψεις τοῦ λαμπροῦ ποιητῆ καὶ διεισδυτικοῦ μελετητῆ τῆς εὐ-ρωπαϊκῆς (καὶ ἀμερικανικῆς) λογοτεχνίας καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ ἔργου τοῦ Πῶλ Κλων-

τέλ Τ. Κ. Παπατσῶνη, ὁ ὁποῖος σὲ ἕνα ἄλλο ἀξιοσπουδάστο μελέτημά του μὲ τὸν τίτλο «Ἡ μυστικὴ ἐπεξεργασία τοῦ ἐρωτικοῦ στοιχείου στὸ Θέατρο τοῦ Κλωντέλ» (στὸν τόμο «Ἐρως καὶ Γάμος» τῶν ἐκδόσεων “Ἀθηνά”, σειρὰ “Σύνορο”) παρατηρεῖ τὰ ἀκόλουθα, ἰδιαίτερα πάνω στὸ θέμα τῆς ἐξοικείωσης τοῦ ἕλληνα ἀναγνώστη μὲ τὰ διδάγματα τῆς δυτικῆς μυστικῆς θεολογίας: «Ἐδῶ στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἀνατολή μας, δὲν ἔλειψαν οἱ Μυστικοὶ οὔτε οἱ σοφοὶ Πατέ-ρες. Ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὁ Εὐφραίμ ὁ Σῦρος, ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς, καὶ ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Πατέρες, ὁ Ὁριγένης, ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης. Τὸ δρόμο τῆς μυστικῆς ἀναβάσεως καὶ τῆς ἐνώσεως μὲ τὴ Θεϊκὴ Οὐσία, τὸν ἔχουν δεῖξει καὶ διδάξει. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχυριστεῖ κανεὶς, πῶς ἔμεινε ἀκαρπός. Ἀλλὰ ἡ καρποφορία του περιορίστηκε μόνο στοὺς Ἀσκητὲς καὶ τοὺς Μοναχοὺς, χρησί-μευσε ἀκόμη καὶ γιὰ ὁδηγὸς γιὰ τοὺς Πνευ-ματικὸς καὶ τοὺς Ἐξομολόγους... Ὁ Κλων-τέλ ξεπερνᾷ τοὺς Δυτικὸς Μυστικὸς σὲ τόλμη, στηριγμένος πάντοτε στὴν πάνσοφη Πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ κυρίως στὴν ἀπέραν-τη ἐπιείκειά του.

Ἐμεῖς θὰ συμπληρώναμε τοὺς στοχα-μοὺς πού προηγήθηκαν καὶ θὰ λέγαμε ὅτι τὸ θέατρο τοῦ Πῶλ Κλωντέλ πηγάζει ἀπὸ δυὸ μεγάλες παραδοσιακὲς κοίτες, ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς Γαλ-λίας. Γι' αὐτὸ ριζοβόλησε γερὰ, ἔστω καὶ μὲ ἀρκετὴ καθυστέρηση, ὄχι μόνο στὴ σκηνὴ τῆς Γαλλίας, πού διαθέτει ἄλλωστε μιὰ τόσο μεγάλη θεατρικὴ παράδοση, ἀλλὰ καὶ στὴ σκηνὴ τῆς Ἑλλάδας καὶ ὁλόκληρης τῆς Εὐ-ρώπης, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι γιὰ τὸν ἕλληνα θεατῆ καὶ ἀναγνώστη ὁ δυτικὸς μυστικισμὸς εἶναι σὲ πολλὰ σημεῖα του ἀκατανόητος καὶ ξένος. Ἔτσι τὸ Θέατρο τοῦ Κλωντέλ πι-στεύουμε ὅτι ἀνήκει ὄχι στὴ Γαλλία ἀλλὰ καὶ στὴν Εὐρώπη καὶ εἶναι ἔκφραση καὶ ἔκ-φραση τοῦ Χριστιανικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ Εὐ-ρωπαϊκοῦ Πνεύματος γενικότερα.

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ Ο ΠΑΡΑΒΑΤΗΣ

ΜΕΡΟΣ Γ΄ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

Κλείνοντας τη μελέτη μας για τον Ίουλιανό, επιβάλλεται να σταθούμε για λίγο στο θάνατο του Παραβάτη αυτοκράτορα· και τούτο όχι για κανένα άλλο λόγο, αλλά γιατί οι πολέμοι του Χριστιανισμού βρίσκουν εδώ την άφορη για μία νέα επίθεση:

«Ο Ίουλιανός», μάς λένε, «έφρονεύθη σέ έκστρατεία του κατά τῶν Περσῶν· ὄχι ὅμως ἀπὸ χέρι ἐχθρικό, ἀλλὰ ἀπὸ χέρι προδότη, ἀπὸ χέρι χριστιανοῦ».

Οἱ πολέμοι τοῦ Χριστιανισμοῦ πράττουν ἐδῶ αὐτὸ ποὺ πράττουν συνήθως: Ἐμφανίζουν ἀνυπόστατα ψεύδη ἢ ἀπλὲς εἰκασίες ὡς ἀποδεδειγμένες ἱστορικές ἀλήθειες. Ἡ ἱστορική πραγματικότητα ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ὁ Ίουλιανός ἐφρονεύθη σέ σύγκρουση μὲ τοὺς Πέρσες. Τὴν πιὸ ἀξιόπιστη εἰκόνα τοῦ θανάτου του μάς τὴ δίδει ὁ ἐθνικός ἱστορικός καὶ θαυμαστής τοῦ Ίουλιανοῦ Ἀμμιανός, ὁ ὁποῖος ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ ὁ ἴδιος στὴν ἐκστρατεία ποὺ στοίχισε τὴ ζωὴ τοῦ αυτοκράτορα. Ἡ ἐκστρατεία, ἡ ὁποία εἶχε ἀρχίσει μὲ σπουδαῖες νίκες, εἶχε πάρει δυσμενὴ τροπὴ λόγῳ τῆς ἀπομάκρυνσης τοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὶς ὁδοὺς τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ του, καὶ ἔτσι ὁ Ίουλιανός εἶχε ἀναγκασθεῖ νὰ προβεῖ σὲ τακτική ὑποχώρηση. Οἱ Πέρσες, φοβούμενοι νὰ ἀναμετρηθοῦν μὲ τὸν ρωμαϊκὸ στρατὸ σὲ ἀνοικτὸ πεδίο, παρενοχλοῦσαν συνεχῶς τοὺς ὑποχωροῦντες Ρωμαίους μὲ συνεχεῖς ἐπιθέσεις. Σὲ μία ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐπιθέσεις ὁ Ίουλιανός διέκρινε ἄμεσο κίνδυνο γιὰ τὴ συνοχὴ τοῦ στρατεύματος, καὶ μὲ ἡρωϊσμὸ ἀλλὰ καὶ ἀπρονοησία χύμηξε ἔφιππος χωρὶς θώρακα ἐναντία στοὺς Πέρσες· τελικὰ ἡ περσικὴ ἐπίθεση ἀπωθήθηκε, ἀλλὰ ὁ Ίουλιανός ἐπέμεινε νὰ κυνηγᾷ τοὺς ὑποχωροῦντες Πέρσες· ἡ προσωπική του φρουρὰ εἶχε μείνει πίσω, καὶ οἱ

ὑπασπιστές του ἔντρομοι φώναζαν στὸν αὐτοκράτορα νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνη μᾶζα τῶν ὑποχωρούντων πολεμίων· κάποια στιγμή, καὶ ἐνῶ κατὰ τὸν Ἀμμιανὸ ὁ Ίουλιανός βρισκόταν ἐν μέσῳ τῶν Περσῶν, ἔνα δόρυ τὸν ἐπληξε ξαφνικὰ στὸ πλευρό - «*in-certum unde*», δηλαδή «ἀδῆλον ἀπὸ ποῦ», ὅπως γράφει ὁ Ἀμμιανός¹.

Αὐτὰ εἶναι ὅσα μποροῦμε νὰ γνωρίζουμε μὲ βεβαιότητα ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα μόνον εἰκασίες μποροῦν νὰ γίνουν. Ὁ Σωζομενός παραθέτει τὶς ἐκδοχὲς σχετικὰ μὲ τὸ ποιὸς σκότωσε τὸν Ίουλιανό, καὶ γράφει ἐν πρώτοις ὅτι κατ' ἄλλους αὐτὸς ἦταν Πέρσης, κατ' ἄλλους Σαρακηνός². Πράγματι, μολονότι δὲν γνωρίζουμε ποιὸς ἀκριβῶς ἐξηρόντισε τὸ ἀκόντιο ποὺ φόνευσε τὸν Ίουλιανό, φαίνεται ἀρκετὰ πιθανὸ αὐτὸς νὰ ἦταν Πέρσης, δεδομένου ὅτι γνωρίζουμε ὅτι ὁ Ίουλιανός ἐπλήγη ἐν μέσῳ τῶν πολεμίων. Ἄλλωστε ὁ Ίουλιανός δὲν βρῆκε ἀκαριαῖο θάνατο. Μεταφέρθηκε στὴ σκηνή του, καὶ κάποια στιγμή νόμισε πὼς ἦταν καλύτερα ζήτησε μάλιστα νὰ ἐπιστρέψει στὴ μάχη. Ὅταν ἐγίνε φανερό ὅτι σιγὰ - σιγὰ ἔχανε τὴ μάχη μὲ τὸν θάνατο, ὁ Ίουλιανός ἀπηύθυνε στοὺς παρευρισκομένους μακρὸ ἀποχαιρετιστήριον λόγο, τὸν ὁποῖο παραθέτει ὁ Ἀμμιανός³, καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ εἰρηνικά, συζητώντας μὲ φιλοσόφους γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Σὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς μακροὺς λόγους ὁ Ίουλιανός δὲν ἔκανε οὔτε νύξη στὸ ἐνδεχόμενο νὰ προῆλθε τὸ ἀκόντιο ποὺ τὸν ἐπληξε ἀπὸ φίλιον χέρι· προφανῶς ὁ Ίουλιανός δὲ ὑπομιαζόταν κἂν κἂτι τέτοιο. Εὐλόγως λοιπὸν διερωτᾶται κανεὶς: Πῶς προκύπτει ἡ ὑποψία ἔστω ὅτι ὁ Ίουλιανός ἐφρονεύθη ἀπὸ χέρι χριστιανοῦ;

Τὴν τροφὴ γιὰ κάθε λογῆς εἰκασίες τὴν

έδωσε βέβαια αυτό το «*incertum unde*» που μεταφέρει ο Άμμιάνος, και που προφανώς μετέφεραν και άλλοι στρατιώτες του ρωμαϊκού στρατού. Ο πρώτος που φαίνεται ότι διετύπωσε ρητώς την ύποψία ότι ο Ίουλιανός έφονεύθη από χριστιανούς, ήταν ο έθνικος ρήτωρ Λιβάνιος σε έναν επιτάφιο λόγο που συνέθεσε προς τιμήν του έκλιπόντος αυτοκράτορος. Το σκεπτικό του Λιβανίου είναι το εξής: Αυτός που σκότωσε τον αυτοκράτορα δεν μπορεί να ήταν έχθρός, γιατί διαφορετικά θα είχε τιμηθεί για το κατόρθωμά του· οι Πέρσες κάλεσαν δια κηρύκων να εμφανισθεί αυτός που είχε πλήξει τον Ίουλιανό, για να του άπονεμηθούν οι δέουσες τιμές· αλλά κανείς δεν διεκδίκησε για τόν έαυτό του αυτό το κατόρθωμα· άρα ο φονεύς του Ίουλιανού δεν ήταν έχθρός, αλλά άνήκε στη ρωμαϊκή παράταξη, και πρέπει να αναζητηθεί ανάμεσα σε αυτούς που είχαν συμφέρον να δούν τον Ίουλιανό νεκρό· και αυτοί δεν ήταν άλλοι από τους «ζώντες ού κατά τους νόμους», δηλαδή τους χριστιανούς. Αυτά γράφει ο Λιβάνιος⁴. Και βεβαίως δεν πρέπει να παραλείψουμε να έπισημάνουμε εκ νέου ότι ο ίδιος ο Ίουλιανός δεν είχε καν σκεφθεί το ένδεχόμενο που υποστηρίζει εδώ ο Λιβάνιος· ο Ίουλιανός πέθανε, χωρίς να ύποψιάζεται καν ότι μπορούσε να τον είχε κτυπήσει κάποιος άλλος, και όχι Πέρσης.

Άπο κεί και πέρα βεβαίως, άφ' ης στιγμής ύπήρχε αυτό το «*incertum unde*», ή εικασία του Λιβανίου, όσο άσθήρικτη και άν ήταν, κατεγράφη ως μία έκδοχή σχετικά με τον θάνατο του Ίουλιανού. Έτσι ο χριστιανός ιστορικός Σωζομενός καταγράφει και αυτή την έκδοχή, παραπέμποντας στον Λιβάνιο⁵, και προσθέτοντας ότι δεν αποκλείεται αυτή ή έκδοχή να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα· διότι δεν θα ήταν παράδοξο, όπως γράφει, κάποιος χριστιανός από το ρωμαϊκό στράτευμα να αναλογίστηκε ότι μέχρι εκείνη την έποχή ακόμη οι Έλληνες και όλοι γενικά οι άνθρωποι έπαινούσαν και τιμούσαν τους άρχαίους

Τυραννοκτόνους, τον Άρμόδιο και τον Άριστογείτονα, διότι είχαν προτιμήσει να πεθάνουν οι ίδιοι χάριν της έλευθερίας όλων⁶· και βεβαίως ήταν φυσικό οι χριστιανοί να θεωρούν τον Ίουλιανό ως τυράννο πολύ χειρότερο από τον Ίππία και τον Ίππαρχο, τον όποιο είχαν φονεύσει οι Τυραννοκτόνοι της Άρχαιότητας. Κάποιοι τυφλωμένοι από τον φανατισμό πολέμοι του Χριστιανισμού θα έσπευδαν να διακρίνουν πίσω από αυτά τα λόγια του Σωζομενού μία έμμεση όμολογία· αλλά βεβαίως είναι προφανές ότι ο Σωζομενός δεν πράττει εδώ τίποτε περισσότερο από το να παραθέτει μία έκδοχή, την όποια φυσικά δεν άπορρίπτει· και όρθώς, άφου ύπάρχει αυτό το «*incertum unde*», που έπιβάλλει την καταγραφή όλων των δυνατών εκδοχών· ή συγκεκριμένη έκδοχή όμως δεν παύει να είναι μία εικασία και μόνον, την όποια μάλιστα ο έμπνευστής της Λιβάνιος έπιχειρεί να θεμελιώσει σε έντελώς σαθρά θεμέλια.

Πράγματι είναι να άπορει κανείς πώς ο κατά τ' άλλα λόγιος Λιβάνιος δεν μπόρεσε να άντιληφθεί ότι το έπιχειρημά του, με το όποιο ύποτίθεται ότι άποδεικνυε πώς πίσω από τον θάνατο του Ίουλιανού κρυβόταν κάποιος χριστιανός, θα μπορούσε κάλλιστα να χρησιμοποιηθεί αυτούσιο, για να άποδείξει και το ακριβώς αντίθετο. Άν δηλαδή το γεγονός ότι οι Πέρσες δεν τίμησαν κανέναν άποδεικνύει ότι αυτός που φόνευσε τον Ίουλιανό δεν ήταν Πέρσης, με το ίδιο ακριβώς σκεπτικό και το γεγονός ότι οι χριστιανοί δεν τίμησαν κανέναν άποδεικνύει ότι αυτός που φόνευσε τον Ίουλιανό δεν ήταν χριστιανός. Ο Χριστιανισμός άνακουφίστηκε με τον θάνατο του μισητού τυράννου. Η πρώτη κίνηση του διαδόχου του Ιουλιανού ήταν να καταργήσει τους άντιχριστιανικούς νόμους του Παραβάτη αυτοκράτορα και να άποκαταστήσει τον Χριστιανισμό στην προ Ίουλιανού κατάσταση. Χωρίς ύπερβολή ο αϊφνίδιος θάνατος του Ίουλιανού άπετέλεσε για τους χριστιανούς θείο

δῶρο, και ἀπό αὐτή τήν ἄποψη δὲν εἶναι παρὰδοξο ὅτι πολλοὶ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς ἀποδίδουν τὸν θάνατο τοῦ Παραβάτη εἴτε σὲ κάποιον ἄγγελο Θεοῦ, εἴτε -ἀκόμη συχνότερα- στὸν ἅγιο Μερκούριο, ἕνα στρατιωτικὸ ἅγιο ποῦ εἶχε βρεῖ μαρτυρικὸ θάνατο πολὺ πρὶν τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουλιανοῦ στὰ χρόνια τῶν μεγάλων διωγμῶν, και συγκεκριμένα ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου (αὐτοκρ. 249 - 251). "Ἄν λοιπὸν αὐτὸς ποῦ φόνευσε τὸν Ἰουλιανὸ ἦταν χριστιανός, δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι οἱ χριστιανοὶ θὰ τὸν εἶχαν περιβάλλει μὲ τίς πιὸ μεγάλες τιμές, ἀπληλαγμένοι ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ ἕναν ἀπηνῆ διώκτη και ἕναν εἰδεχθῆ τύραννο· ἀλλὰ βεβαίως οὐδεὶς ἐτιμήθη, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸς ποῦ φόνευσε τὸν Ἰουλιανὸ δὲν ἦταν χριστιανός (και μάλιστα μὲ τὸ ἴδιο ἀκριδῶς σκεπτικὸ, μὲ τὸ ὅποιο ὁ Λιβάνιος θέλησε νὰ ἀποδείξει ὅτι αὐτὸς ποῦ φόνευσε τὸν Ἰουλιανὸ δὲν ἦταν Πέρσης). Καὶ ἂν μᾶς ποῦν ὅτι τάχα αὐτὸς ποῦ φόνευσε τὸν Ἰουλιανὸ ἦταν μὲν χριστιανός, ἀλλὰ κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἔχασε και ὁ ἴδιος τὴ ζωὴ του στὴ μάχη και ἔτσι δὲν μπόρεσε νὰ διεκδικήσει τὴ δόξα του, δὲν βλέπουμε γιατί τοῦτο ἰσχύει μόνο στὴν περίπτωση ποῦ αὐτὸς ποῦ φόνευσε τὸν Ἰουλιανὸ ἦταν χριστιανός, και δὲν ἰσχύει ἐξίσου και στὴν περίπτωση ποῦ αὐτὸς ἦταν Πέρσης. Εἶναι λοιπὸν φανερό ὅτι ὁ συλλογισμὸς τοῦ Λιβανίου εἶναι στὴν πραγματικότητα ἐντελῶς σαθρός.

Μέχρι στιγμῆς ἔχουμε δεῖ δύο ἐκδοχὲς σχετικὰ μὲ τὸ ποῖος ἐπληξε θανάσιμα τὸν Ἰουλιανό: α) Πέρσης ἢ Σαρακηνός, β) χριστιανός. Ὑπάρχει ὅμως και μία τρίτη ἐκδοχή, ἡ ὁποία παρουσιάζει ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον: Νὰ ἐφονεύθη μὲν ὁ Ἰουλιανός ἀπὸ κάποιον Ῥωμαῖο στρατιώτη, ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ χριστιανό· νὰ ἐφονεύθη δηλαδή, ὅπως γράφει ὁ Σωζομένος, ἀπὸ κάποιον στρατιώτη «ἀγανακτῆσαντα καθὸτι ἀβουλία και θρασυτήτι τοσοῦτοις περιέβαλε κινδύνους τὴν στρατιάν»⁷. Πράγματι φαίνεται ὅτι τὴ δεδομένη στιγμή και ἐπὶ μακρὸν ἦδη ἢ πλειο-

ψηφία τοῦ στρατεύματος ἔπνεε τὰ μένεα ἐνάντια στὸν Ἰουλιανὸ και τὴν ἄφρονα διοίκησή του. Γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα ὁ αὐτοκράτορας ἐξαντλοῦσε τὴ σπουδὴ του μᾶλλον στὸ νὰ ἐπισκέπτεται και νὰ ξανανοίγει πανηγυρικὰ ξεχασμένα εἰδωλολατρικὰ ἱερά, παρὰ νὰ πολεμᾷ τοὺς Πέρσης. Καὶ μολαταῦτα ὅμως ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκστρατείας εἶχε σηματοθευθῆ ἀπὸ σημαντικὲς -ἂν και ὄχι καθοριστικὲς- νίκες και ἐκπορθήσεις ὀχυρωμένων πόλεων. Ἀλλὰ ὁ Ἰουλιανός δὲν εἶχε μπορέσει νὰ καταφέρει στοὺς Πέρσης τὸ ἀποφασιστικὸ κτύπημα, και ἔμοιαζε νὰ ἔχει ἐμπλακεῖ σὲ ἕνα πόλεμο ποῦ ἔφθειρε μᾶλλον τίς δικές του δυνάμεις, παρὰ αὐτὲς τῶν ἀντιπάλων. Ὁ Ἰουλιανός φαινόταν νὰ ἔχει ἀπωλέσει πλήρως τὴ στρατηγικὴ ἀρετὴ ποῦ εἶχε ἐπιδείξει στὸ παρελθόν ἐναντι τῶν βαρβάρων στὸν βορρᾶ, και μαζὶ μὲ αὐτὴν εἶχε ἀπωλέσει και τὴν εὐνοια τοῦ στρατεύματος. Εἶχε ἐνεργήσει μία μεγάλη προέλαση στὰ ἐνδότερα τοῦ περσικοῦ κράτους, ἐκθέτοντας ὅμως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸν στρατό του σὲ κινδύνους ποῦ δὲν μποροῦσε νὰ ἀντιπλαίσει. Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς ὅτι ὁ αὐτοκράτορας εἶχε χάσει πλήρως τὸν ἔλεγχο. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς εἶχε ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τίς ὁδοὺς τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ του, και ὑπέφερε πλέον ἀπὸ κάθε λογῆς ἐλλείψεις, ὅπως παραδέχεται ὁ ἐθνικὸς ἱστορικὸς Ἀμμιανός⁸, ποῦ μετεῖχε και ὁ ἴδιος στὴν ἐκστρατεία. Κατὰ τὸν Σωζομένο ἡ στρατιὰ ἦταν ἐξαντλημένη και ἀπὸ τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ και ἀπὸ τὴν ἔνδεια τῶν ἐπιτηδείων⁹. Ἐνδιαφέρον εἶναι και ἕνα περιστατικὸ ποῦ καταγράφει ὁ Ἀμμιανός: Ὁ Ἰουλιανός, διαγιγνώσκοντας τὴν εἰς βάρος του δυσἀρέσκεια τοῦ στρατεύματος, θέλησε νὰ ἡρεμήσει τὰ πνεύματα μὲ ἐπίσημο λόγο πρὸς ὅλο τὸ στράτευμα· μιλώντας ἐνώπιον τοῦ συγκεντρωμένου στρατεύματος, ὑποσχέθηκε ὅτι, ἂν ἡ ἐκστρατεία ἐρχόταν σὲ αἴσιο πέρας, θὰ δίνονταν σὲ κάθε στρατιώτῃ ἑκατὸ δηνάρια· τὸ ποσὸ ὅμως αὐτὸ φάνηκε τόσο ἀστεῖο, τόσο γελοιωδῶς μικρὸ, ὥστε ἡ δυ-

σαρέσκεια τοῦ στρατεύματος ἐνάντια στὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐνταθεῖ ἀκόμη περισσότερο¹⁰. Ἐνδεικτικὴ τῆς δυσσαρέσκειας εἶναι ἡ φήμη ποὺ μεταφέρει ὁ Σωκράτης ὁ Σχολαστικός, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ δεσποδαιμων Ἰουλιανὸς πίστευε κατὰ τὴν πυθαγορική διδασκαλία περὶ μετεμψυχώσεως, ὅτι ἦταν μετενσάρκωση τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου(!), καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ οἴηση τὸν εἶχε ἐξαπατήσει καὶ τὸν εἶχε ὀδηγήσει σὲ μίαν τόσο ἄφρονα διεξαγωγή τοῦ πολέμου¹¹. Κάποια στιγμή φαίνεται ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς ἦλθε εἰς ἑαυτὸν, συνειδητοποίησε σὲ τι κινδύνους εἶχε ἐκθέσει τὸ στράτευμα, καὶ διέταξε τακτικὴ ὑποχώρηση πρὸς τὰ σύνορα. Ἐνας ἠλικιωμένος Πέρσης αἰχμάλωτος μάλιστα ὑπέδειξε ἕνα σύντομο δρόμο, ὁ ὁποῖος μετὰ ἀπὸ τρεῖς ἢ τέσσερις ἡμέρες δύσκολη πορεία θὰ ὀδηγοῦσε μὲ ἀσφάλεια στὰ σύνορα. Γιὰ κακὴ τύχη ἀπεδειχθῆκε μετὰ ἀπὸ μερικὲς ἡμέρες ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ Πέρση πράκτορα, ὁ ὁποῖος εἶχε σκοπίμως ἀφήσει νὰ συλληφθεῖ, γιὰ νὰ δώσει στοὺς Ῥωμαίους παραπλανητικὲς πληροφορίες¹². Ἔτσι, ἀντὶ νὰ διαθεῖ μὲ ἀσφάλεια τὰ Ῥωμαϊκὰ σύνορα, ὁ στρατὸς βρέθηκε νὰ περιπλανᾶται σὲ ἐρημους καὶ ἀφιλόξενους τόπους, θυμίζοντας τὴν ἐπικὴ ἐκείνη πορεία τῶν Μυρίων τοῦ Ξενοφώντος. Ὅπως γράφει ὁ Θεοδώρητος, «μὴ ἔχοντας νὰ πιοῦν καὶ νὰ φᾶνε οἱ στρατιῶτες, μὴ ἔχοντας κάποιους νὰ τοὺς ὀδηγοῦν ἀλλὰ περιπλανώμενοι σὲ ἐρημὴ χώρα, ἀντιλήφθηκαν τὴν ἀβουλία τοῦ «σοφωτάτου» βασιλέως»¹³. Ἡ δυσσαρέσκεια τοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ αὐτοκράτορα εἶχε φθάσει στὸ ζενίθ της. Καὶ οἱ Πέρσες μπορεῖ μὲν νὰ ἀπέφευγαν τὴ σύγκρουση σὲ ἀνοικτὸ πεδίο, ἀναγνωρίζοντας τὴν ἀνωτερότητα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ σὲ μάχη ἐκ παρατάξεως, ἀλλὰ σὲ ὄλο τὸ μῆκος τῆς πορείας ἐξαπέλυαν σφοδρὲς ἐπιθέσεις σὲ διάφορα ἐπὶ μέρους σημεῖα τῆς ὑποχωρούσης Ῥωμαϊκῆς παρατάξεως. Καὶ σὲ μίαν τέτοια ἀκριβῶς ἐπίθεση, κατὰ τὸν τρόπο ποὺ ἤδη περιγράψαμε, ἐπλήγη θανάσιμα ὁ Ἰουλιανός, «*incertum unde*». Ὅλα τὰ παραπάνω

καθιστοῦν ἐξαιρετικὰ πιθανὴ καὶ αὐτὴ τὴν τέταρτη ἐκδοχὴ σχετικὰ μὲ τὸν θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα, νὰ ἐπλήγη δηλαδὴ ἀπὸ κάποιον ἀγανακτισμένο Ῥωμαῖο στρατιώτη - μὲ τὴ διαφορά βεβαίως ὅτι αὐτὴ ἡ ἀγανάκτηση δὲν εἶχε καμμία ἀπολύτως σχέση μὲ θρησκευτικὲς ἐπιλογὲς ἢ πεποιθήσεις¹⁴.

Στὴν πραγματικότητα ἡ μόνη ἐκδοχὴ ποὺ φαίνεται νὰ μὴ στηρίζεται πουθενά, εἶναι ἡ ἐκδοχὴ νὰ ἐπλήγη ὁ Ἰουλιανὸς ἀπὸ χριστιανό. Πράγματι μπορεῖ κάλλιστα νὰ ἐπλήγη ἀπὸ Πέρση ἢ Σαρακηνό, μὲ δεδομένο μάλιστα ὅτι τὴ στιγμή ποὺ ἐπλήγη βρισκόταν ἐν μέσῳ πολεμίων ἂν ἐπλήγη ἀπὸ φίλιο χέρι, πίσω ἀπὸ αὐτὸ μπορεῖ κάλλιστα νὰ κρύβεται ἡ δυσσαρέσκεια ποὺ περιγράψαμε, ἡ ὁποία εἶχε ὀδηγήσει τὸ στράτευμα στὰ πρόθυρα τῆς στάσεως ἢ μόνη ἐκδοχὴ ποὺ δὲν στηρίζεται πουθενά, εἶναι ἡ ἐκδοχὴ νὰ ἐπλήγη ἀπὸ χριστιανό, τὴν ὁποία εἰσηγήθηκε καθὼς εἶδαμε ὁ Λιβάνιος, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ τὴ θεμελιώσει παρὰ σὲ ἕνα σαθρὸ καὶ ἀστεῖο συλλογισμό. Εἰλικρινὰ δὲν θὰ ὑπῆρχε κανένας ἀπολύτως λόγος νὰ ἐπιμεινουμε τόσο πολὺ στὸν θάνατο τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐὰν δὲν διαφαινόταν ἐδῶ γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰ σὲ τι συνίσταται ἡ μέθοδος τῶν πολεμίων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ: σὲ μίαν εὐθεῖαν παραποίηση τῆς ιστορικῆς πραγματικότητας, καὶ σὲ μίαν προβολὴ ἀστήρικτων εἰκασιῶν ἢ καὶ ἀυστολῶν ψευδῶν ὡς ἀποδεδειγμένων ιστορικῶν ἀληθειῶν.

Πρὶν κλείσουμε τὴν ἀναφορὰ στὸν Ἰουλιανό, εἶναι χρήσιμο νὰ σημειώσουμε ἐδῶ καὶ ἕνα ἀκόμη σημεῖο, μίαν μικρὴ λεπτομέρεια ἀπὸ αὐτὲς ποὺ κινοῦνται στὸ περιθώριο τῆς ιστορίας καὶ δὲν προσελκύουν πάντως τὰ φῶτα τῆς ιστορικῆς ἔρευνας, ἀλλὰ πολὺ συχνὰ μᾶς ἀποκαλύπτουν σημαντικὲς ἀλήθειες. Ἄς σταθοῦμε γιὰ λίγο στὴ στιγμή ἐκείνη ποὺ ὁ τραυματιζόμενος θανάσιμα Ἰουλιανὸς συνειδητοποιεῖ ὅτι φεύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ὁ Ἀμμωνός μᾶς παραδίδει ἕνα μακρὸ λόγο ποὺ φέρεται νὰ ἀπηύθυνε στοὺς

παρευρισκομένους ὁ θνήσκων αὐτοκράτορας¹⁵. Βεβαίως, ἂν θέλουμε νὰ εἶμαστε ρεαλιστές, θὰ πρέπει νὰ παραδεχθῶμε ὅτι αὐτὸς ὁ λόγος προφανῶς δὲν μεταφέρει τὰ ὅσα πράγματι εἶπε ὁ Ἰουλιανός, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ ὅσα εἰπώθηκε ἢ εἶκαξε ὁ Ἀμμιανός ὅτι εἶχε πεῖ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως, ἂν δὲν μποροῦμε νὰ εἶμαστε βέβαιοι γιὰ τὸ τι πράγματι εἶπε ὁ Ἰουλιανός, μποροῦμε ὥστόσο νὰ εἶμαστε βέβαιοι γιὰ τὸ τι *δὲν εἶπε* δὲν εἶπε αὐτὸ τὸ ἕνα πρᾶγμα ποὺ ὅλοι περιμέναν ἀπὸ αὐτὸν νὰ πεῖ: Τὸ ὄνομα τοῦ διαδόχου. Διότι ἂς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐξέλειπε καὶ ὁ τελευταῖος γόνος τῆς δυναστείας τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἐγείρει «νόμιμες» ἀξιώσεις γιὰ τὸν θρόνο.

Θὰ παρατηρήσει κανεὶς βεβαίως ὅτι καὶ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶχε ὑποδείξει διάδοχο. Λάθος! Ὁ Ἀλέξανδρος πεθαίνοντας εἶχε πεῖ ὅτι ἡ ἐξουσία ἀνῆκε *«τῷ κρατίστῳ»*, δηλαδὴ στὸν ἰσχυρότερο¹⁶. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶχε ὑποδείξει κάποιον κατ' ὄνομα, ἀλλὰ πάντως τοῦλάχιστον τὸν εἶχε προσδιορίσει. Ἐγνώριζε πολὺ καλά ὅτι εἶχε ὀλοκληρώσει τὴ δική του ἀποστολή, ὅτι εἶχε στήσει μία ἀχανῆ αὐτοκρατορία, καὶ ἔκρινε ὀρθῶς ὅτι ἡ διοίκηση καὶ διατήρηση αὐτῆς τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας ἀπαιτοῦσε πάνω ἀπ' ὅλα στιβαρότητα καὶ δύναμη. Ἐξ οὗ καί, ὅταν ἐρωτήθη σὲ ποιὸν θὰ περνοῦσε μετὰ τὸν θάνατό του ἡ ἐξουσία, ἀπάντησε *«τῷ κρατίστῳ»* (ἄσχετα βεβαίως τοῦ ἂν αὐτὴ ἢ ἐπιλογὴ δὲν δικαιώθηκε ἀπὸ τὰ πράγματα, γιὰ κανέναν δὲν ἦταν τόσο πιὸ ἰσχυρὸς ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους, ὥστε νὰ ἀναδειχθεῖ ἀδιαφιλονίκητος ἡγέτης, με ἀποτέλεσμα ἡ αὐτοκρατορία νὰ κατακερματισθεῖ σὲ μία σειρά ἀπὸ ἀντιμαχόμενα καὶ ἀλληλοσπαρασσόμενα βασίλεια).

Ἡ περίπτωση τοῦ Ἰουλιανοῦ εἶναι διαφορετικὴ. Ὁ Ἰουλιανός πέθαινε, χωρὶς νὰ ἔχει ὀλοκληρώσει τὴν ἀποστολή του. Ὅσο ζοῦσε, εἶχε κάνει ἔργο ζωῆς του, τὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀρχαίας θρησκείας κατὰ τὴ διάρκεια αὐτοῦ τοῦ ἀγώνα

εἶχε γνωρίσει πολλὲς ἀπογοητεύσεις, τίς ὅποιες ἄλλωστε περιγράφει ὁ ἴδιος στὰ ἔργα του, καθὼς ἔβλεπε ἀπ' ἑνὸς μὲν τὸν Χριστιανισμό (τὴν *«ἀθεότητα»* κατ' αὐτόν) νὰ ἔχει ἐξαπλωθεῖ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ἀπ' ἑτέρου δὲν τὴν εἰδωλολατρεία νὰ πνέει τὰ λoίσθια. Ὁ Ἰουλιανός θὰ ἐγνώριζε δίχως ἄλλο πολὺ καλά ὅτι μαζί μὲ αὐτὸν πέθαινε καὶ ἡ ὑπόθεση στὴν ὁποία εἶχε ἀφιερῶσει τὴ ζωὴ του (ὅπερ ἄλλωστε καὶ ἐγένετο). Τί πιὸ φυσικὸ, ἀπὸ τὸ νὰ ὑποδείξει ὡς διάδοχό του κάποιον ποὺ θὰ εἶχε τίς ἴδιες μὲ αὐτὸν ἀντιλήψεις καὶ θὰ συνέχιζε τὸν ἀγῶνά του. Ὅλο τὸ στρατόπεδο κρεμόταν ἀπὸ τὰ χεῖλη του, καὶ περιμένε νὰ ἀκούσει αὐτὴ τὴ μία λέξη, αὐτὸ τὸ ἕνα ὄνομα. Ἀλλὰ ὁ Ἰουλιανός δὲν εἶπε τίποτε. Προτίμησε νὰ ἀπευθύνει στοὺς παρευρισκομένους ἕνα μακρὺ λόγο περὶ μιᾶς σωρείας θεμάτων (ἂν πιστεύσουμε τὸν Ἀμμιανό), συζήτησε μὲ φιλοσόφους γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ στὸ θέμα τοῦ διαδόχου τήρησε ἀπόλυτη σιγή, τὴν ὁποία ὁ Ἀμμιανός μὲ ἐκδηλη ἀμηχανία προσπαθεῖ νὰ καλύψει, βάζοντας τὸν αὐτοκράτορα νὰ λέγει σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τοῦ διαδόχου ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ προκρίνει τὸν μὲν ἢ τὸν δέ. Ἐρωτᾶται ὅμως: Γιατί ὁ Ἰουλιανός δὲν ὑπέδειξε διάδοχο, τὴ στιγμή ποὺ ἐγνώριζε πολὺ καλά ὅτι, ἂν δὲν τὸ ἐπραττε, τὸ ἔργο του θὰ πέθαινε μαζί μὲ αὐτόν; Δὲν βλέπουμε παρὰ μία καὶ μόνη ἀπάντηση: Ὁ Ἰουλιανός δὲν ὑπέδειξε διάδοχο, γιὰτὶ δὲν πίστευε πλέον στὴν ἀλήθεια ὅλων αὐτῶν τῶν πραγμάτων, στὰ ὁποία εἶχε ἀφιερῶσει τὴ ζωὴ του. Ὁ Ἰουλιανός, ἀνθρωπος προικισμένος μὲ πολλὲς ἀρετές, εἶχε πιστεύσει πραγματικὰ ὅτι ἦταν ὁ ἐκλεκτός τῶν θεῶν, ὅτι προοριζόταν νὰ ἀποκαταστήσει τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ξεριζώνοντας τὴν ἀνόητη αἵρεση τῶν «Γαλιλαίων» προοριζόταν νὰ γίνει ὁ νέος Ἀλέξανδρος, καὶ παρὰ ἄλλα νὰ δοξάσει τοὺς θεοὺς, ἐξαλείφοντας ὀριστικὰ τὸ μικρόβιο τῆς *«ἀθεότητος»* - δηλαδὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ προοριζόταν νὰ φέρει εἰς πέρας μία ἀποστολή, ποὺ τοῦ εἶχαν ἀναθέσει οἱ ἴδιοι

οι θεοί. "Όλα αυτά όμως έσβησαν τή στιγμή πού τó άκόντιο διαπέρασε τó πλευρό του τότε, έστω και άργά, ó Ίουλιανός φαίνεται νά κατάλαβε πόσο μικρός, πόσο άσήμαντος ήταν" οί άρχαίοι θεοί, οί θυσίες, τά θυμιάματα, τó όραμα τής αύτοκρατορίας και ή ύψηλή του άποστολή, όλα αυτά κατέρρευσαν διά μιάς. "Όλοι γύρω του περίμεναν νά ύποδείξει τó όνομα τού διαδόχου του, αύτου πού θά συνέχιζε τó έργο του" αλλά αύτός έσιώπησε. Είναι ή μόνη στιγμή πού μπαίνουμε στόν πειρασμό νά νιώσουμε κάποια συμπάθεια για αύτόν, τόν θνήσκοντα αύτοκράτορα, για τόν όποιο δεβαίως κατά τ' άλλα οί χριστιανοί δικαιούνται νά αισθάνονται τήν πιό μεγάλη άποστροφή.

Δρ. ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ammiani Marcellini, *Rerum gestarum libri qui supersunt*, ed. John C. Rolfe, XXV:3:5: "Quos cum Iulianus cavendi immemor, diffluisse trepidos elatis vociferando manibus aperte demonstrans, irasque sequentium excitans audenter effunderet semet in pugnam, clamabant hinc inde candidati (quos disiecerat terror) ut fugientium molem tamquam ruinam male compositi culminis delinaret, et (incertum unde) subita equestris hasta, cute branchii eius praestricta, costis perfossis, haesit in ima iecoris fibra".
2. Σωζομενού, *Εκκλησιαστική ιστορία*, ed. J. Bidez και G. C. Hansen, ζ', α' 14.1
3. Ammiani Marcellini, *Rerum gestarum libri qui supersunt*, ed. John C. Rolfe, XXV:3:15 - 20.
4. Λιβιανού, *Επιτάφιος επί Ίουλιανώ (Λόγος ΙΗ')*, ed. R. Foerster, 274.1 - 275.9: «Τίς ούν ό κτείνας, ποθεϊ τις άκούσαι. τούνομα μέν ούκ οίδα, τού δέ μη πολέμιον είναι τόν κτείναντα σημείον έναργές τó μηδένα πολέμιον επί τή πληγή τετιμηθαι. καιτοι διά κηρύκων ό Πέρσης επί γέρας έκάλει τόν άπεκτονόνα και μεγάλων ύπήρχε τώ φανέντι τυχεϊν. άλλ' όμως ουδέεις ούδ' έρωτι τών γερωών ήλαζονεύσατο. και πολλή γε τοίς πολεμίοις ή χάρις, ότι ών ούκ έδρασαν ού προσέθεντο τήν δόξαν, άλλ' έδοσαν ήμϊν αύτοίς τόν σφαγέα ζητεϊν. οίς γάρ ούκ έλυσιτέλει ζών, ούτοι δέ ήσαν οί ζώντες ού κατά τούς νόμους, πάλοι τε έπεβούλευον και τότε δυναθέντες ειργάσαντο τής τε άλλης άδικίας αύτους αναγκαζούσης ούκ έχούσης επί τής εκείνου βασιλείας έξουσίαν και μάλιτά γε τού τιμιάσθαι τούς θεούς, ού τó εναντίον έξήτουν».
5. Σωζομενού, *Εκκλησιαστική ιστορία*, ed. J. Bidez και G. C. Hansen, ζ', α' 14.4 κ. έ.
6. Σωζομενού, ό. π., ζ', 6' 1.2 - 2.1.
7. Σωζομενού, ό. π., ζ', α' 14.2 - 4.
8. Ammiani Marcellini, *Rerum gestarum libri qui supersunt*, ed. John C. Rolfe, XXV:2:1.
9. Σωζομενού, ό. π., ζ', α' 12.5 - 13.1.
10. Ammiani Marcellini, ό. π., XXIV:3:3.
11. Σωκράτους Σχολαστικοϋ, *Εκκλησιαστική ιστορία*, ed. W. Bright, Γ' 21.18 - 22: «Και ένόμιζε κατά τήν Πυθαγόρου και Πλάτωνος δόξαν εκ μετενωματώσεως τήν Άλεξάνδρου έχειν ψυχήν, μάλλον δέ αύτός είναι Άλέξανδρος έν έτέρω σώματι. Αυτη ή σήσις αύτόν έξήπάτησε, και παρεσκεύασε τότε τήν ίκεσίαν τού Πέρσου μη παραδέξασθαι».
12. Σωζομενού, *Εκκλησιαστική ιστορία*, ed. J. Bidez και G. C. Hansen, ζ', α' 10.1 - 12.4.
13. Θεοδώρητου Κύρρου, *Εκκλησιαστική ιστορία*, ed. L. Parmentier και F. Scheidweiler, 204.6 -8: «Ένταϋθα δη και ποτου και τροφής οί στρατιώται σπαινίζοντες, και τής πορείας ήγεμόνας ούκ έχοντες άλλ' έν έρήμω χώρα πλανώμενοι, τήν τού σοφωτάτου βασιλέως έγνωσαν άβουλίαν».
14. Αυτή τήν έκδοχή φαίνεται νά προκρίνει και ό Θεοδώρητος (ό. π., 204.15 - 17).
15. Ammiani Marcellini, ό. π., XXIV:3:15 - 20.
16. Άρριανού, *Άλεξάνδρου ανάβασις*, A. G. Roos και G. Wirth, Teubner, Leipzig 1967, Ζ' 26, 3.7.

ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ

Ἀπέναντί μου, καθώς κάθομαι στή μεγάλη σάλα, εἶναι δυὸ κάδρα μὲ ἀνεμῶνες. Μὲ τὴν περίτεχνη κορνίζα τους, σὲ πράσινο καὶ χρυσό, τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα μας. «Ἔργα τῆς προγιαγιᾶς σου», ἐξηγῶ στή μικρὴ ἐγγονή μου. Ἐκείνη στέκεται μὲ θαυμασμό καὶ κυττάζει τὰ κάδρα μὲ τὶς ἀνεμῶνες. Δὲν ξέρω ἂν θαυμάζει περισσότερο τοὺς πίνακες ἢ τὶς περίτεχνες κορνίζες τους.

Ἡ σκέψη πετάει ἀπὸ τὰ πράγματα στὰ πρόσωπα. Ἡ προγιαγιά ἦταν Ἀρσακειάδα. Μόλις 16 ἐτῶν ἔγινε δασκάλα. Καὶ δούλεψε στὰ σχολεῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, σὲ κάποιον ἑλληνικὸ χωριό. Τὰ σχολεῖα ποὺ εἶχαν γίνεῖ σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ κληροδότημα τοῦ Ἀνδρέα Συγγροῦ, γιὰ νὰ μορφωθοῦν τὰ Ἑλληνόπουλα. Ἦταν τότε ποὺ οἱ ἄνθρωποι μοχθοῦσαν νὰ πλουτήσουν (τὸ χρῆμα ἔβγαίνε δύσκολα τότε), γιὰ νὰ προσφέρουν τὰ πλούτη τους στὴν πατρίδα. Γιὰ νὰ κάνουν σχολεῖα, νοσοκομεῖα, στάδια, πολεμικὰ πλοῖα γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ στόλου μας. Τώρα σπνίζονται τέτοιες φιλοδοξίες. Οἱ πολλοί, πλούσιοι καὶ μὴ, προτιμοῦν νὰ τὰ σπᾶνε στὰ σκυλάδικα κάθε βράδυ.

Δασκάλα λοιπὸν ἢ προγιαγιά. Κεντοῦσε καὶ ὁμορφα. Καὶ καθώς ἤξερε νὰ ζωγραφίζει, σχεδίαζε μόνη της τὰ κεντήματα. Ὅχι μόνο τὰ δικά της, ἀλλὰ καὶ τῶν μαθητριῶν της καὶ ὄλων τῶν κοριτσιῶν τοῦ χωριοῦ. Ἐγραφε καὶ τὶς διευθύνσεις στὰ γράμματα ποὺ ἔστελναν στοὺς ξενητεμένους. Συχνὰ καὶ τὰ ἴδια τὰ γράμματα. Κάποιοι δάσκαλοι συνδικαλιστές, θὰ τὴν κατηγοροῦσαν «γιὰ ὑπέρβαση καθήκοντος λόγω ὑπερβάλλοντος ζήλου». Ἡ προγιαγιά ὅμως εἶχε κερδίσει τὴν ἀγάπη καὶ τὸν σεβασμὸ ὄλων. Ὅταν περνοῦσε ἀπὸ τὴν ἀγορὰ, οἱ γέροντες ποὺ κάθονταν στὸ καφενεῖο, σηκώνονταν νὰ τὴν χαιρετήσουν. Γιὰ πόσες δασκάλες σηκώνονται σήμερα;

Ἦξερε καὶ γαλλικὰ ἢ προγιαγιά. Καὶ ἰταλικά. Δὲν ἐπεδίωξε ὅμως νὰ ἐργασθῆ στὴν Ἀθήνα ποὺ ἦταν καὶ τὸ σπίτι της. Ξενιτεύθηκε στὸ χωριὸ γιὰ νὰ μορφώσῃ τὶς χωριατοπούλες. Ἀλλὰ οἱ Ἀρσακειάδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μάθαιναν κι' ἄλλα πράγματα, ὅπως ράψιμο ποὺ ἦταν ἡ ἀδυναμία τῆς προγιαγιᾶς καὶ τὸ μεράκι της. Βρέθηκε στὸ σπίτι ἓνα ἄσπρο νυχτικὸ της ραμμένο καὶ κεντημένο ὀλόκληρο στὸ χέρι. Ἀκόμα καὶ οἱ ραφές. Ἔργο τέχνης. Τὸ πήρε ἡ ἐγγονή της, τοῦ ἔβαλε μιὰ φαρδεῖα ζώνη μὲ μιὰ ωραία παλῆ ἀγγράφα καὶ τὸ ἔκανε φόρεμα.

Σήμερα, τὰ πράγματα ἔχουν ἀλλάξει. Οἱ γυναῖκες ἔγιναν δραστήριες, πολυάσχολες, δυναμικές, καὶ λιγώτερο γυναῖκες. Ζητοῦν πλήρη ἰσότητα μὲ τὸν ἄντρα καὶ πάλι δὲν εἶναι εὐχαριστημένες. Ἴσως, ὅπως πᾶμε, νὰ ἔρθῃ μιὰ μέρα ποὺ θὰ ἀπαιτήσουν νὰ κάθονται οἱ ἄντρες στὸ σπίτι καὶ νὰ νταντεύουν τὰ μωρά. Ἄν δὲν ξέρουν νὰ ράψουν ἓνα κουμπί, δὲν χάρθηκε ὁ κόσμος. Θὰ τὸ ράψουν οἱ ἄντρες. Ὁ φεμινισμὸς καὶ ὁ συνδικαλισμὸς ἔχουν ἓνα κοινὸ σημεῖο. Μόλις ἱκανοποιηθοῦν τὰ αἰτήματά τους τὰ ξεχνοῦν. Καὶ προβάλλουν νέα αἰτήματα, χωρὶς τελειωμό.

Ἀπέναντί μου βλέπω τὰ κάδρα μὲ τὶς ἀνεμῶνες, τῆς προγιαγιᾶς. Καὶ τὴ βλέπω κι' ἐκείνη, ὅσο ζοῦσε, καθισμένη στὴν πολυθρόνα της νὰ ράβῃ ἢ νὰ κεντά. Καμμιά φορὰ νὰ ἀνακατεύεται καὶ στὴν κουζίνα, παρὰ τὰ χρόνια της, ὅταν ἤθελε νὰ ετοιμάσῃ ἓνα ἰδιαίτερο φαγητὸ γιὰ νὰ μᾶς περιποιηθῆ. Βλέπω καὶ τὶς νέες γυναῖκες. Ποῦ εἶναι καὶ νοικοκυρὲς καὶ ἐργαζόμενες καὶ συνεργαζόμενες μὲ τὸν ἄντρα. Χωρὶς τὸ πάθος ἐνὸς ἄκρατου φεμινισμοῦ, χωρὶς νόημα. Σιωπηλὰ μὲ τὴν ἀξία τους, μὲ τὴ μόρφωσή τους, μὲ τὴ δουλειά τους, ἔχουν κερδίσει ὅ, τι ἤθελαν. Μήπως εἶναι καλύτερα ἔτσι;

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΑΝΗΣΥΧΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η δυναμική αειφόρος, τουλάχιστον μέχρι των ημερών μας, εξέλιξη της τεχνολογίας, ή όποια συνελπάζεται την οικονομική ανάπτυξη των ανθρώπινων κοινωνιών σε συνάρτηση με την ραγδαία αύξηση των κατοίκων της γης έχουν ως μία από τις σημαντικότερες παρενέργειες των, τις δυσμενείς επιδράσεις των στο περιβάλλον, τις κλιματολογικές μεταβολές και τις επιπτώσεις των εις την υγείαν. Δικαιολογημένα λοιπόν πολλοί θεωρούν την τεχνολογία ως την κυρία αιτία για όλες τις καταστροφές του περιβάλλοντος, που συνέβησαν στις διάφορες χώρες από την εποχή της βιομηχανικής επαναστάσεως. Και ναι μὲν ἡ ἐφαρμογή της τεχνολογίας προκάλεσε τις ζημιές στο περιβάλλον, από την άλλη πλευρά όμως ἡ ἀποκατάσταση τῶν ζημιῶν που ἔχουν προκληθεῖ και θὰ συνεχίσουν νὰ γίνονται, ἡ ἐμπειρία ἔδειξε ὅτι ἡ ἀποκατάσταση τῶν ζημιῶν που ἔχουν ἤδη συμβεῖ δὲν εἶναι δυνατὴ χωρὶς τὴν βοήθεια τῆς τεχνολογίας. Ὅπως ἔχουν τὰ πράγματα δὲν εἶναι ρεαλιστικὸ νὰ ζητᾶμε νὰ προλάβουμε τις ἐπιβλαβεῖς ἐπιπτώσεις τῆς τεχνολογικῆς δραστηριότητος στο περιβάλλον ἀπλὰ και μόνον μὲ τὸ νὰ ἀρνούμεθα τὴν χρῆση τῶν τεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων και μὲ τὸ νὰ ἀποφεύγουμε νὰ χρησιμοποιήσουμε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, ὅταν ἡ τεχνολογία εἶναι ἡ αἰτία, ἡ ὁποία συνετέλεσε στὴν αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς και ἐγγυᾶται τὰ μέσα αὐτοσυντηρήσεώς του, τὰ ὁποία μὲ τὴ σειρά τους ὀδηγοῦν σὲ μιὰ αὐξανόμενη ἐκμετάλλευση και κατανάλωση τῶν φυσικῶν πόρων. Βέβαια ἡ κατανομή στὴν παραγωγή τῶν ρύπων σὲ παγκόσμια κλίμακα ἐνοχοποιεῖ, ὅπως εἶναι φυσικὸ, τις τεχνολογικὰ ἀνεπτυγμένες χώρες, οἱ ὁποῖες διαθέτουν συντριπτικὴ τεχνολογικὴ ὑπόδομή, ἐναντι τῶν χωρῶν τοῦ λεγόμενου τρίτου κόσμου και οἱ ὁποῖες

εἶναι οἱ πλέον ἀπρόθυμες, γιὰ λόγους ἄμεσα κοινωνικοὺς και οικονομικοὺς νὰ λάβουν τὰ ἀπαραίτητα μέτρα προστασίας τοῦ περιβάλλοντος.

Συγκεκριμένα στὴν διάσκεψη τῆς Χάγης τὸ ἔτος 2002 οἱ Η.Π.Α. ζήτησαν νὰ ἔχουν αὐξημένο ποσοστὸ ρύπων ἐναντι ἐκείνου τὸ ὁποῖον οἱ διεθνεῖς συμφωνίες εἶχαν δεχθεῖ ὡς ἀνεκτὸ ὄριο, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι λόγω τῶν μεγάλων δασῶν ποὺ διαθέτουν συμβάλλουν στὴ μείωση τῶν δυσμενῶν ἐπιπτώσεων τοῦ φαινομένου τοῦ θερμοκηπίου. Ἐπὶ πλέον ἀπαίτησαν νὰ θεσμοθετηθεῖ τὸ λεγόμενο ἐμπόριο τῶν ρύπων. Σύμφωνα μὲ αὐτὸ ἡ Οὐάσιγγτον θὰ μπορεῖ νὰ ἔρχεται σὲ ἐπικοινωνία μὲ μιὰ ὑποανάπτυκτὴ χώρα τοῦ Τρίτου Κόσμου, ἡ ὁποία θὰ δεσμεύεται ἐναντι οικονομικῶν ἀνταλλαγμάτων νὰ κρατᾶ τις ἐκπομπές ρύπων της πρὸ χαμηλὰ ἀπὸ τὰ ἐπιτρεπτὰ ἀπὸ τὴ συνθήκη τοῦ Κιότο ὄρια και οἱ Η.Π.Α. νὰ ἀποκτοῦν τὸ δικαίωμα νὰ αὐξήσουν τὴ δική τους παραγωγή ρύπων κατὰ τὸ ἀντίστοιχο ποσοστό.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ Η.Π.Α. εἶναι ὁ μεγαλύτερος ρυπαντὴς τοῦ πλανήτη, μιὰ και εὐθύνεται γιὰ τὸ 25% τῶν ἐκπομπῶν τῶν ἐπικινδύνων ἀερίων, ἐνῶ διαθέτει μόλις τὸ 5% τοῦ παγκόσμιου πληθυσμοῦ. Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι παρὰ τὴν σοβαρότητα τοῦ προβλήματος οἱ ἀντιδράσεις γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση του εἶναι ὑποτονικὲς θυσιάζοντας τὸ μέλλον γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν σημερινῶν ἀπαραίτητων ἀλλὰ πολυτελῶν κατὰ κανόνα ἀναγκῶν.

ΔΙΑΖΥΓΙΩΝ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Στὴν πληθώρα τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποία ἀπασχολοῦν τις σύγχρονες κοινωνίες εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦν στο παιδί, στὴν ψυχικὴ του υγεία, στὴν διαπαιδαγώγησή του,

στην όμαλή του προσαρμογή κατ' άρχήν στην κοινωνία του σχολείου και άργότερα στο εύρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Για τὰ προβλήματα αυτά έγινε λόγος στο κυριακάτικο φύλλο τής «Καθημερινής» (3 Μαρτίου) σε συνέντευξη συντάκτου τής εφημερίδας με την παιδοψυχίατρο κυρία Άλεξάνδρα Ρούσου.

Στήν συνέντευξη αυτή με τίτλο: «Παιδιά με ένα δολοφονημένο όραμα» γίνεται λόγος για τις δυσκολίες, τις όποίες παρουσιάζουν στο σχολείο όλο και περισσότεροι άνήλικοι, ή αίτία τών όποιών άνάγεται συνήθως στα μεγάλα ένδοικογενειακά προβλήματα, τὰ όποια άντιμετωπίζουν αυτά.

Τό πλέον άξιοπρόσεκτο μέρος τής συνεντεύξεως αυτής είναι εκείνο, στο όποίο γίνεται λόγος για τις συνέπειες τών ένδοικογενειακών ερίδων, που καταλήγουν κατά κανόνα στο διαζύγιο, για τις ευαίσθητες παιδικές ψυχές, ό αριθμός τών όποιών τόν τελευταίο καιρό έχει άυξηθεί άνησυχτικά.

Στό έρώτημα τής δημοσιογράφου εάν ή

κρίση στην οικογένεια είναι από τις σημαντικότερες περιοχές προβλημάτων τὰ όποια άντιμετωπίζουν τὰ παιδιά, ή άπάντηση είναι: «Είναι μία χιονοστιβάδα που μās έχει πάρει από κάτω και τις συνέπειες δέν τις ξέρομε άκόμη. Έχει κανείς την αίσθηση μās άποσυνθέσεως, μās αίμορραγίας. Όλες οι πληγές κακοφορίζουν και μέσα σε αυτό τó περιβάλλον προσπαθούν νά άναθρέψουν τὰ παιδιά. Συνήθως καλούνται οι παππούδες και οι γιαγιάδες νά υποκαταστήσουν τούς διαζευγμένους γονείς στην άνατροφή τών παιδιών. Ένίοτε δέ ούτε και τó περιβάλλον από την γιαγιά και τού παππού είναι τó κατάλληλο για την άπρόσκοπτη άνατροφή τών παιδιών, γιατί αυτό είναι φορτισμένο και ένεργό στην άντιδικία τών διαζευγμένων γονέων».

Και όλα αυτά δέν είναι τίποτε άλλο παρά οι καρποί τής άποστασίας τών συγχρόνων κοινωνιών από τó θέλημα τού Θεού.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

«ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ» ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ;

Οι ύπερμαχοί τους τὰ χαρακτήρισαν ως μία σύγχρονη έκδοχή κουτσομπολιού, χωρίς σενάριο και σκηνοθεσία. Άλλωστε, πάντα μās άρεσαν τὰ παραμύθια, λένε! Οι κατήγοροί τους τὰ ένέταξαν στην παγκοσμιοποιημένη τάση άποδόμησης τής κοινωνίας. Τό τέλος τής πραγματικότητας, ή τρομοκρατία τής άσημαντότητας, είπαν!

«Οί δρόμοι φαίνονται καθαροί, γιατί όλα τὰ σκουπίδια είναι στην τηλεόραση», είπε πριν μερικά χρόνια ό Γούντι Άλεν, σχολιάζοντας τó κύμα τών reality shows που κατέκλυσε την παγκόσμια τηλεόραση στα τέλη τού 20ου αιώνα. Σκουπιδοεκπομπές που έμεταλλεύθηκαν τόν πόνο, τὰ πάθη, τή μιζέρια, την κακομοιριά, την χυδαιότητα, αλλά και κάθε άπίστευτη προσωπική ιστορία περιθωριακών ή άπελπισμένων ατόμων: φασαρίες, θρισίες και έπεισόδια μεταξύ τών άντιπάλων

«προσκεκλημένων» και στη μέση ό «είρηνοποιός» δημοσιογράφος που «έριχνε λάδι στη φωτιά». Όλοι θυμούνται τὰ ρεκόρ τηλεθέασης, κανείς όμως τις άυτοκτονίες τών θιγομένων, τις δολοφονίες τών καταγγελόντων, τις επιθέσεις κατά τών παρουσιαστών. Τό προγεφύρωμα είχε πετύχει: τó βλέμμα μας και τó πνεύμα μας είχαν άλλοιωθεί!

Έτσι ή αύγή τού 21ου αιώνα μās βρήκε πύό «ώριμους» νά άποδεχθούμε τὰ reality τηλεπαιχνίδια: ό «Μεγάλος Άδελφός» (Big Brother) από την Όλλανδία και τó Βαγ από την Σουηδία γέμισαν ήδη τούς τηλεοπτικούς μας δέκτες. Μην άνησυχείτε όμως! Η παγκοσμιοποιημένη «ψυχαγωγία» δέν θά μās αφήσει πεινασμένους. Η Δύση (στην όποία «άνήκομεν») άναζητá ήδη τόν «Επιζώντα» (Survivor), άνάμεσα σε 16 παίκτες που προσπαθούν νά έπιβιώσουν σε άφιλόξενα μέρη, λιμοκτονώντας και πίνοντας μολυσμένα νερά

ή αιμα ζώνων. Περνά από τον «Θάλαμο» (Chamber) με τις σωματικές και ψυχολογικές δοκιμασίες, ή το «Στρατόπεδο Νεοσυλλέκτων» (Boot Camp) με τα απάνθρωπα στρατιωτικά γυμνάσια. Δοκιμάζεται με την «Μεγάλη Δίαιτα» (Big Diet), χάνοντας άπαυωτά κιλά, και το «1900», ζώντας στην κοινωνία του 19ου αιώνα, χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα και νερό.

Τα πράγματα όμως γίνονται ακόμη πιο προκλητικά με τις σεμνότυφες Η.Π.Α., που σεβδίζουν το «Νησί του Πειρασμού» (Temptation Island), όπου 4 ζευγάρια οδηγούνται σε ένα εξωτικό νησί. Οι άνδρες κατασκηνώνουν στην μία πλευρά του νησιού μαζί με 13 άγνωστες όμορφες γυναίκες, και οι γυναίκες τους στην άλλη πλευρά, παρέα με 13 άγνωστους έλκυστικούς άνδρες. Νικητής αναδεικνύεται όποιος υποκύψει λιγότερο στους πειρασμούς! Έπιπλέον, οι δύο ομάδες των παικτών μπορούν κάθε βράδυ να δουν σε βίντεο τις «έμπειρίες» που είχαν την προηγούμενη μέρα οι σύντροφοί τους στην άλλη πλευρά του νησιού.

Αλλά και η προοδευτική Γαλλία δεν μπορούσε να αφήσει αναπάντητη την αμερικάνικη πρόκληση και προσφέρει την «Έσωτερική Ιστορία» (Loft Story). Πέντε άνδρες και ισάριθμες γυναίκες, άγνωστοι μεταξύ τους, μοιράζονται ένα σπίτι. Οι τηλεθεατές ψηφίζουν το ζευγάρι της προτίμησής τους, το οποίο, προκειμένου να πάρει το έπαλλο, υποχρεούται να καταλήξει σε έρωτική συνέντευση που μεταδίδεται «ζωντανά»!

Κι όλα αυτά μεταδίδονται στις ώρες της οικογενειακής τηλεθέασης! Μεγάλοι και μικροί «οαβουρώνουν» την διαπόμπευση της ζωής, βλέποντας ανθρώπους να ρεζιλεύονται και να υπερηφανεύονται γι' αυτό! Λημονώντας πάλι τις αυτοκτονίες, τους έγκλεισμούς σε ψυχιατρικές κλινικές και την παραβατική συμπεριφορά άρκετων άπορηπιτομένων «παικτών».

Στην πατρίδα μας κάθε τέτοιο έπεισόδιο παρακολουθούν καθημερινά από την ασφαλής κλειδαρότρυπα του τηλεοπτικού τους δέ-

κτη, χωρίς τύψεις και κοινωνικό κόστος, 1.400.000 έως και 2.000.000 Έλληνες! Με «πρωταθλήτριες» τις γυναίκες μεσαίας μορφώσεως, 15 - 45 ετών, κατοίκους αστικών και ήμιαστικών περιοχών. Δηλαδή τις σημερινές και αύριανές μητέρες των παιδιών μας! Μαζί τους και το 47% των παιδιών ηλικίας έως 14 ετών!

Αυτήν την περίοδο βιώνουμε το δεύτερο κύμα της «ρεαλιστικής» τηλεόρασης με περισσότερες «προσωπικές» λεπτομέρειες, λανθάνοντα ή φανερό έρωτισμό και έρεθιστικές ακρότητες. Ο πειρασμός των καναλιών, για τα διαφημιστικά έσοδα, μεγάλος: μέχρι και 20.000 ευρώ (μαζί με τους φόρους), κοστίζει μια τηλεοπτική διαφήμιση 30", σε μια τέτοια έκπομπή (6.800.000 δρχ)! Τον νικητή κάθε παιχνιδιού περιμένουν τουλάχιστον 150.000 ευρώ, ενώ και οι χαμένοι έχουν τις προοπτικές τους (αυτοκίνητα, διαφημίσεις, βιβλία κ.λ.π.). Ακόμα και οι ιδιοκτήτες των χώρων διεξαγωγής των παιχνιδιών αμείβονται καλά: γράφτηκε ότι καθένας από τους έξι συνιδιοκτήτες του Bar πήρε 530.000 ευρώ και ένα πολυτελές αυτοκίνητο. Τα «τηλεπαιχνίδια» αυτά θα ολοκληρωθούν στις αρχές του καλοκαιριού, συναντώντας στην ίδια ώρα μετάδοσεως την Παναγία των Χαιρετισμών και τον Νυμφίο της Μεγάλης Έβδομάδας!

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΔΙΑΠΟΜΠΕΥΣΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Τα τελευταία χρόνια μία νέα τηλεοπτική συνήθεια προέκυψε: ή παρακολούθησις διὰ της τηλεοράσεως της ζωής συγκεκριμένων ανθρώπων, σί όποιοι έναντι προσδοκωμένων κέρδους προσφέρονται να «παίξουν» στα διάφορα τηλεοπτικά παιχνίδια. Η φιλοσοφία των έκπομπών αυτών είναι πολὺ απλή: με τὸ δόλωμα τοῦ κέρδους χρημάτων προσελκύουν καθημερινούς ανθρώπους να «διαγωνισθοῦν» ὑπὸ τοὺς ὄρους της έκπομπής. Καὶ οἱ ὄροι μπορεῖ να ἀλλάζουν ἀπὸ έκπομπή σε έκπομπή, ἀλλὰ κοινὸς καὶ βασικὸς ὄρος εἶναι ἡ ἐκ-

θεσις τῆς καθημερινῆς ζωῆς τους ἐπὶ 24ου βάσεως στὶς τηλεοπτικὲς κάμερες καὶ κατ' ἐπέκτασιν στὰ μάτια τῶν τηλεθεατῶν.

Ἡ ἰδέα τῶν θεαμάτων αὐτῶν πρωτο-εμφανίσθη στὴν Ὀλλανδία «μία χώρα μὲ τελειῶς διαφορετικὰ ἦθη ὡς πρὸς τὸν ἰδιωτικὸ χῶρο, τὴν προστασία ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν ξένων, τὴν κλασικὴ ἔννοια τῆς σεμνότητος ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ σεβασμὸ τῶν ὀρίων ποὺ ἐπιβάλλει ἡ ψυχρότητα τῶν συναισθημάτων καὶ στὶς σχέσεις, ἀλλὰ καὶ στὴ θέα τοῦ σώματος τοῦ ἄλλου... Στὸ Ἄμστερνταμ ὅλα μοιάζουν νὰ βρίσκονται σὲ βιτρίνα, ὅλα εἶναι σὲ κοινὴ θέα, ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τῶν σπιτιῶν μέχρι τοὺς «ναοὺς» τοῦ πληρωμένου ἔρωτα, δὲν αἰσθάνεται ἀκόμη καὶ ὁ ἀπλὸς ἐπισκέπτης ὅτι ὑπάρχουν διαχωριστικὰ μεταξὺ τῆς δημόσιας ζωῆς καὶ τῆς ἰδιωτικῆς, καθὼς τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν εἶναι ὀρθάνοιχτα καὶ οὐδεὶς ἐνοχλεῖται ἀπὸ τοὺς ἐνοίκους ἂν τὸν βλέπουν. Αὐτὸ, ὅμως, ποὺ σὲ μὴ χώρα μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ πολιτιστικὸ χαρακτηριστικὸ, ἄρα ἡ τηλεοπτικὴ του ἀξιοποίηση μοιάζει μᾶλλον μὲ φυσικὴ συνέπεια, σὲ ἄλλες χώρες ἀποκτᾶ διαστάσεις διαστροφῆς. Ἴσως ἀπλῶς ὀρισμένες κοινωνίες νὰ εἶναι πιὸ ἔτοιμες ἀπὸ ἄλλες νὰ δεχθοῦν τὶς κάμερες ποὺ θὰ παρακολουθοῦν τὰ πάντα καὶ νὰ ἔχουν τὶς κατάλληλες συνθήκες γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ αὐτὴ ἡ νέα «ἀγορὰ τῆς ὄρατότητας», ὅπου κάθε θεά γίνεται ἐμπορικὸ προϊόν. Τὸ πρόβλημα εἶναι ὅτι ἀκριβῶς ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ νέα ἀγορὰ προσφέρει ἕνα μεγάλο πεδίο γιὰ τὴν ἐμπορικὴ ἀξιοποίηση τῶν νέων τεχνολογιῶν, ὀφείλουν νὰ τῆς ἀνοίξουν τὶς πύλες ἀκόμη καὶ πολιτικοὶ ποὺ ὡς τώρα ἔθεταν ὄρια στὸ «ὄρατό», θεωρώντας φυσικὸ τὸ διαχωρισμὸ μεταξὺ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ» (Πόπη Διαμαντάκου «Καθημερινή» 18-10-2000).

Δυστυχῶς, ὅπως ἀπέδειξε ἡ προβολὴ τῶν ἐκπομπῶν αὐτῶν, παρὰ τὶς ἀντιδράσεις ἐφημερίδων, ὀργανώσεων καὶ ἀπλῶν πολιτῶν, ἡ τηλεθέασις ἔσπασε ρεκόρ. Τὸ ἐπιθυμητὸ θὰ ἦταν νὰ μὴν ὑπῆρχαν τηλεθεατὲς τέτοιων ἐκπομπῶν.

Νομίζομε ὅτι ἡ καλύτερα ὁμαδικὴ ἀντιμετώπιση αὐτῶν τῶν ἐκπομπῶν, πέραν τῆς διαμαρτυρίας προσωπικῆς καὶ συλλογικῆς πρὸς τοὺς τηλεοπτικοὺς σταθμοὺς Antenna καὶ Mega, εἶναι ἡ συντονισμένη πίεσις πρὸς τοὺς ὑπευθύνους δημοσίων σχέσεων τῶν διαφημιστικῶν καὶ τῶν διαφημιζομένων ἐταιρειῶν. Τὸ μόνο, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ ἀναχαιτίσει τὴν διαπόμπησι τῆς ζωῆς τῶν συνανθρώπων μας εἶναι τὸ κόστος (κυρίως τὸ οἰκονομικὸ) γιὰ τὸν τηλεοπτικὸ σταθμὸ, ὁ ὁποῖος παράγει τέτοιες ἀθλιότητες. Ἡ εἰδησις, ποὺ ἀκολουθεῖ καὶ ἐνθαρρυντικὴ εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἰδέες μᾶς δίνει γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση παρομοίων θεαμάτων. «Ἄσχημα εἶναι τὰ διαφημιστικὰ νέα γιὰ τὸ «Νηοὶ τῶν πειρασμῶν», στὸ ὁποῖο δοκιμάζεται ἡ συζυγικὴ ἢ αἰσθηματικὴ πίστη τεσσάρων ζευγαριῶν, ποὺ παραθερίζουν σὲ ἕνα ἐξωτικὸ θέρετρο, περικυκλωμένα ἀπὸ ἀδίστακτα ἀρσενικά καὶ θηλυκὰ καμάκια... Ὁ σεξιστικὸς χαρακτήρας τοῦ σόου εἶναι ἡ αἰτία ποὺ πολλὲς ἐταιρεῖες, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα ἀπευθύνονται σὲ «ὅλη τὴν οἰκογένεια»... διέκοψαν, στὸ δεύτερο καὶ τρίτο ἐπεισόδιο, τὶς διαφημίσεις τους στὴ σειρὰ, προφανῶς γιὰ νὰ περιφρουρήσουν τὴ δημόσια εἰκόνα τους» (Καθημερινὴ 16-2-2001).

Οἱ δυναμικὲς ἀντιδράσεις πολλὲς φορὲς ἔχουν τὰ ἀντίθετα μὲ τὰ ἐπιδιωκόμενα ἀποτελέσματα. «Οἱ νόμοι τῆς ἀγορᾶς εἶναι παμπόνηροι: δὲν ἐκμεταλλεύονται μόνο τὴ σιωπὴ μας, ἀλλὰ μποροῦν καὶ μεταποιοῦν σὲ διαφημιστικὸ ὑλικὸ ἀκόμη καὶ τὴν ἀγανάκτησή μας», σημειώνει ὁ δημοσιογράφος κ. Παντελῆς Μπουκάλας (Καθημερινὴ 25-5-2001), ὁ ὁποῖος προτείνει «ἀπεργία θέασης». Τὴν προσυπογράφομε ὡς τὴν ἰδανικὴ ατομικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Καὶ προτείνομε ἀκόμη τὴν συνειδητὴ μείωση τῆς παρακολουθήσεως ὅλων τῶν προγραμμάτων τῶν Antenna καὶ Mega, οἱ ὁποῖοι χάριν τοῦ κέρδους προσβάλλουν τὴν αἰσθητικὴ, τὴν ἠθικὴ καὶ τὶς παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ

Αξιότιμε κ. Διευθυντά,

Με έκπληξη διάβασα, στη σελίδα «Διεθνή Θέματα» της «Καθημερινής» (6 Φεβρουαρίου 2002, Ρόιτερς), δημοσίευμα με τίτλο: «Αλλάζει ο όρκος του Ίπποκράτη». Προφανώς δεν θα έννοσυν αλλαγή, αυτόλεξει, του κειμένου του Όρκου (έξ άλλου κάτι τέτοιο δεν μπορεί να γίνει χωρίς την... άδεια του δημιουργού του!), αλλά θα πρόκειται για μιὰ διασκευή, μιὰ ανάλυση, με πιό έκουγγρονημένες έννοιες γύρω από τὰ συγκεκριμένα νέα δεδομένα της βιοτεχνολογίας, της γενετικής μηχανικής, της εϋθανασίας, των μεταμοσχεύσεων, γονιδιακής θεραπείας, και άλλα, τὰ όποια δεν ήταν ύπαρκτα προβλήματα στην εποχή του Ίπποκράτους.

Τό «νέο» κείμενο πιστεύεται ότι, «θα ανταποκρίνεται στις προκλήσεις του 21ου αιώνα» και «θα δεσμεύει τούς γιατρούς» στις ποικίλες ύποχρεώσεις τους, έπιστημονικές, κοινωνικές, ήθικές, για καλύτερη περίθαλψη τών ασθενών, σύμφωνα με τό σκεπτικό του Αμερικανικού Κολλεγίου Ιατρών, της Αμερικανικής Έταιρείας Παθολογίας και της Ευρωπαϊκής Όμοσπονδίας Παθολογίας.

Όταν τελείωσα τό διάβασμα του δημοσιεύματος της «Καθημερινής», άρχισα νά σκέφτομαι...

Όπως και τό δημοσίευμα τό ίδιο έπισημαίνει, «ό όρκος του Ίπποκράτη υπήρξε οδηγός συμπεριφοράς του λειτουργών της ιατρικής έπιστήμης επί παρά πολλά χρόνια». Επί πολλούς αιώνες, προσθέτω εγώ, ό Όρκος υπήρξε οδηγός και θα παραμένει οδηγός «έως συντελείας» τών αιώνων. Ό όρκος του Ίπποκράτους καθώρισε, καθορίζει και θα καθορίζει την Ήθική και τη Δεοντολογία, τό κεντρικό ιατροφιλοσοφικό «πιστεύω» της ιατρικής έπιστήμης και τών θεραπόντων της.

Ό όρκος του Ίπποκράτους υπήρξε τό κα-

ταστάλαγμα της γνώσεως, έμπειρίας, παρατηρήσεως και θεραπευτικής του, τό άπόσταγμα του «μέσα του κόσμου», της αγάπης του για τόν άνθρωπο και του σεβασμού του προς τό Θεϊον («οί ιητροί θεοίσι παρακεχωρήκασιν» γράφει στο έργο του «Περί εϋσχημοσύνης» Dehabitu decenti).

Άν ό Ίπποκράτης ζούσε σήμερα, άσφαλώς θα χρησιμοποιούσε τη γλώσσα και τις δομές του βιοιατρικού κλίματος της εποχής μας, ώστε νά γίνεται κατανοητός από τούς γιατρούς του 21ου αιώνα. Και έχοντας, πάντα, στο νοϋ του τό γιατρό, που άσκει λειτούργημα με γνώμονα τις ανθρώπινες αξίες, δεν θα παρέλειπε από τόν όρκο του τό «άγνώς και όσίως διατηρήσω βίον τόν έμόν και τέχνην την έμήν». Για τό γιατρό, κάθε εποχής, τόν έρευνητή και τόν άπλό θεραπευτή, αυτός ό λόγος του όρκου τὰ λέει όλα!

Πιστεύω ότι, δεν είναι ή κάποια διευκρινιστική «άλλαγή» του όρκου, που προέκυψε από τη συνεργασία βρετανικών και αμερικανικών συλλόγων και ή όποία θα «δεσμεύει», πλέον, τούς γιατρούς και «θα καθορίζει τις εϋθύνες τους».

Κανένας «νέος» κώδικας, «πιό προσαρμοσμένος στις απαιτήσεις του 21ου αιώνα», δεν μπορεί νά συμβάλει «στην άποκατάσταση της κοινής γνώμης προς τούς γιατρούς», αν οι ίδιοι δεν έχουν καλλιεργημένο τό «μέσα τους κόσμο», αν οι ίδιοι δεν αγαποϋν τόν άνθρωπο. Τόν τύπο του άληθινού γιατροϋ, του ανεπίληπτου, όπως τόν ήθελε ό Ίπποκράτης, τόν κάνουν ή αυτογνωσία του, ό αυτοσεβασμός και ή πίστη στις αξίες της ζωής.

Ό γιατρός μόνος του έπιλέγει την έπιστήμη του και όφείλει «άγνη και καθαρή νά φυλάξει την τέχνη του». Τό έργο «τό όποιο του έχει έμπιστευθεί ό Θεός» (Ν. Λούρος) όφείλει νά τό εκτελεί όσο μπορεί άρτιότερα. Και εκτελεί τό έργο του όχι διότι «δεσμεύεται» από τόν Ίπποκρατικό όρκο ή κάποια «σύγ-

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Μια σημαντική έκδοση στο χώρο της Τέχνης (ἀρχιτεκτονική, ζωγραφική και γλυπτική) είναι τὸ βιβλίο τοῦ Sir E. H. Gombrich: *Τὸ Χρονικὸ τῆς Τέχνης* (ἐκδόσεις Μορφωτικοῦ Ἰδρυμάτος Ἐθνικῆς Τραπέζης). Στὸ ἄρθρο ποὺ ἀκολουθεῖ ἐπιχειρεῖται μιὰ ποικιλόμορφη μεταμόρφωση γιὰ τὴ Τέχνη τῆς Μουσικῆς, μὲ τὴ μορφή τῆς «Παραλλαγῆς», πάνω στὴν εἰσαγωγή αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Ἄς ξεκινήσουμε ὅμως μὲ μιὰ μικρὴ γνωριμία μὲ τὸν συγγραφέα τοῦ βιβλίου: Ὁ Sir E. H. Gombrich γεννήθηκε τὸ 1909 στὴ Βιέννη. Ἐξῆρε στὸ Λονδίνο καὶ ὑπῆρέτησε ὡς Διευθυντῆς τοῦ Ἰνστιτούτου Warburg καὶ Καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας τῆς Κλασσικῆς Παράδοσης στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Λονδίνου ὡς τὸ 1976. Εἶναι κάτοχος πολλῶν βραβείων καὶ εὐσήμων γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ προσφορά του. Τὰ βιβλία του τὰ ὁποῖα

ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ θέματα Ἱστορίας τῆς Τέχνης καὶ ψυχολογίας στὴν Τέχνη, εἶναι ἰδιαίτερος δημοφιλῆ, λόγω τῆς ἐπιστημονικῆς τους ἐγκυρότητας καὶ τῆς ἀμεσης καὶ ἀπλῆς τους γραφῆς. Ἔτσι εἶναι κατάλληλα τόσο γιὰ τοὺς εἰδικούς καὶ τοὺς σπουδαστές, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἀπλοὺς φιλότεχνους κάθε ἡλικίας.

«Στὴν πραγματικότητα, ἡ Τέχνη δὲν ὑπάρχει. Ὑπάρχουν μόνον οἱ καλλιτέχνες. Κάποτε ἦταν οἱ ἄνθρωποι ποὺ πῆραν ἓνα κομμάτι καλαμιᾶς ἢ ὅ,τι ἄλλο ἔβρισκαν στὴ φύση, ὅπως κόκκαλα ζώων, κέρατα, ξύλα, κ.λ.π. καὶ φτιάχναν πρόχειρα μουσικῆς ποὺ μιμοῦντο ἦχους τῆς φύσης, σήμερα μερικοὶ συνθέτουν μουσικὴ χρησιμοποιώντας τὴν τελευταία λέξη τῆς τεχνολογίας (ἠλεκτρονικὴ μουσικὴ). Δὲν ἔκαναν καὶ δὲν κάνουν μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλα πρά-

χρονη», ἀλλαγὴ του (πόσοι δὲν εἶναι οἱ ἐπίορκοι, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ἴπποκράτους μέχρι καὶ σήμερα καὶ πόσοι δὲν ἔχουν καταρακώσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῆς λαϊκῆς ψυχῆς πρὸς τοὺς γιατροὺς). Ὁ γιατρός, ὁ ἀληθινός, ἐκτελεῖ τὸ ἔργο του σωστά, διότι ἔχει θαθεῖα συναίσθηση τιμητικῆς κ λ ἡ σ ε ω ς «γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου».

Ὁ ὄρκος τοῦ Ἴπποκράτους, κείμενο διαχρονικῆς ἀξίας, θὰ παραμένει ὁ καλύτερος δρομοδείχτης στὴν πορεία τῶν ὁποίων ἐξελίξων καὶ μετεξέλιξων τῆς διοιατρικῆς ἐπιστήμης.

Γιὰ τὸν Εὐρωπαϊὸ γιατρό, καὶ μάλιστα τὸν Ἑλληνα γιατρό, ποὺ ἀποδέχεται τὸν Ὀρκο καὶ τὸν στεριώνει στὴν ἐπαναστατικὴ Χριστιανικὴ ἀνθρωπολογία (μιλάμε γιὰ τὴν Ἴπποκρατικο-χριστιανικὴ ἰατρικὴ, γιὰ νὰ θυμό-

μαστε τὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ Παθολογίας, ἀκαδημαϊκὸ Γεώργιο Μερικά), σὲ ὅλα τὰ προβλήματα «μὲ τὰ συστήματα ὑγείας, τὴν τεχνολογία καὶ τὰ διάφορα ζητήματα ἠθικῆς», τὰ ὁποῖα προκύπτουν, ὑπάρχει ὀρθὴ ἀντιμετώπιση. Ἄν ὁ γιατρός ἔχει μελετήσῃ τὸν ὄρκο τοῦ Ἴπποκράτους καὶ ἔχει ἐμβαθύνῃ στὶς θέσεις του, ἂν βιώνει τὴ χριστιανικὴ πίστη, ἂν ἀποδέχεται τὸν συνάνθρωπο ἀσθενῆ του καὶ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό, ὡς Πρόσωπο, τότε εἶναι βέβαιο ὅτι, θὰ πετυχαίνει καλὴ ποιότητα τῆς περιθάλψης, θὰ διατηρεῖ τις προσήκουσες σχέσεις μὲ τοὺς ἀρρώστους, θὰ ἀκολουθεῖ τις ἐπιστημονικῆς ἐξελίξεις «ὑπεύθυνα». Καὶ θὰ ἀνταποκρίνεται, ἔτσι, στὸ «Ἰητρός γὰρ ἀνὴρ ἀντάξιος πολλῶν ἄλλων».

Μὲ ἐξαιρετικὴ τιμὴ
Δρ. ΜΙΧ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

γματα. Δεν βλέπεται να ονομάζουμε όλες αυτές τις δραστηριότητες μουσική τέχνη, όσο θυμόμαστε πώς η λέξη σημαίνει πολύ διαφορετικά πράγματα σε διαφορετικούς καιρούς και τόπους, και όσο συμφωνούμε πώς η Τέχνη - με κεφαλαίο T - δεν υπάρχει. Γιατί η Τέχνη με κεφαλαίο T κατάντησε φόβητρο και φειχισμός. Κινδυνεύεις να ξεουθενώσεις έναν συνθέτη λέγοντάς του πώς εκείνο που μόλις συνέθεσε δεν είναι «Τέχνη», παρόλο που είναι καλό! Και αν δηλώσουμε σε οποιοδήποτε πώς εκείνο που του άρεσει σε κάποιο μουσικό έργο δεν είναι, όπως νομίζει, Τέχνη, αλλά κάτι διαφορετικό, θα μείνει άναυδος.

Ακούγοντας ένα μουσικό έργο, όλοι θυμόμαστε χίλια δυο πράγματα που επηρεάζουν τις προτιμήσεις ή τις αντιπάθειές μας. Δεν πρέπει καθόλου ν' ανησυχούμε που οι αναμνήσεις μας βοηθούν ν' απολαμβάνουμε πολλές απ' τις μουσικές που ακούμε. Μόνο όταν κάποια άσχετη ανάμνησή μας δημιουργεί προκαταλήψεις και από ένστικτο αποστρέφουμε το ενδιαφέρον μας τότε μόνον πρέπει να ψάξουμε να βρούμε το λόγο που προκάλεσε την απόληξη και εμπόδισε τελικά την απόλαυση. Η αποστροφή μας λοιπόν για ένα μουσικό έργο *μπορεί* να στηρίζεται και σε λόγους που δεν είναι σωστοί.

Οι περισσότεροι άνθρωποι προτιμούν ν' ακούν σ' ένα μουσικό έργο ήχους «φυσικής αρμονίας», χωρίς πολλές «διαφωνίες» ή άλλους «μοντερνισμούς». Μια τέτοια προτίμηση είναι φυσιολογική. Όλοι αγαπάμε την ομορφιά και την αρμονία στη φύση και είμαστε ευγνώμονες στους συνθέτες που την αποτύπωσαν στα έργα τους. Και οι ίδιοι οι συνθέτες δεν θα διαφωνούσαν μαζί μας σ' αυτό το θέμα. Αλλά ως γνωστό, και η φύση και η ζωή αποτελούνται από ποικιλία αντιδράσεων και εξελίξεων που δεν είναι πάντα ευχάριστες. Όταν ο Ιταλός συνθέτης A. Vivaldi συνέθετε το περίφημο έργο του «Τέσσερις Έποχές», είχε στο νου του φυσικά, την ομορφιά της κάθε εποχής του χρόνου και την αποτύπωσε όσο πιο «γλυκά»

μπορούσε. Και τὰ κατάφερε υπέροχα... Έναν αιώνα σχεδόν αργότερα, ένας άλλος σημαντικός συνθέτης, ο Γερμανός L. van Beethoven συνέθεσε ένα έργο στο οποίο επίσης περιέγραψε την φύση (Συμφωνία αρ. 6, «Ποιμενική»), αλλά με μια έντελως διαφορετική άποψη απ' αυτήν του Vivaldi. Εκτός από την χρήση συμφωνων αρμονικών συγχορδιών για να περιγράψει την ήρεμια και την γλυκύτητα της φύσης, στο 4^ο μέρος (Allegro) χρησιμοποίησε μελανά ήχοχρώματα (διάφωνες συγχορδίες καθώς και άλλους για την εποχή του «μοντερνισμούς») για να περιγράψει με άκραια συναισθήματα την καταστροφική mania μιας καταιγίδας. Αν όμως ο άκροατης ξεπεράσει την αρχική του αποστροφή και προκατάληψη για τις λ.χ. διάφωνες συγχορδίες, θα άμοιφθει πλουσιόπαροχα, γιατί, στην τρομερή του ειλικρίνεια και διαύγεια, το έργο αυτό του Beethoven προκαλεί πράγματι μεγάλο θαυμασμό για την έμπνευση που παρέχει.

Εδώ θ' αναφέρω άλλο ένα σχετικό παράδειγμα: Είναι η γνωστή σε όλους μας από τη μυθολογία ή ιστορία του Φαέθωνος, υιού του Ήλιου, ο οποίος δοκιμάζοντας το άρμα του πατέρα του χάνει τον έλεγχο του και ο Ζεύς αναγκάζεται να έκσφενδονίσει μια άστρατη προς το άρμα σκοτώνοντας και τον Φαέθωνα. Η ιστορία αυτή έγινε πηγή έμπνευσης για 4 συνθέτες: Τους J. B. Lully (1632 - 1687), C. Saint - Saens (1835 - 1921) P. Moore (1923 -) και Chr. Rouse (1949 -).

Τέσσερις συνθέτες, ένα θέμα με τέσσερις έντελως διαφορετικές μουσικές περιγραφές: Στον Lully λ.χ. υπάρχει η μπαρόκ επιτήδευση και η κάπως έξωπραγματική (για τὰ σημερινά δεδομένα) θεώρηση τών πραγμάτων. Παρόλα αυτά η μουσική του μάς είναι αγαπητή και ευχάριστη, λόγω τών «μαλακών» συγχορδιών, του σχετικά άπλου ρυθμού και της παραδοσιακής μπαρόκ ένορχήστρωσής της. Στον Saint - Saens υπάρχει μια προσέγγιση έξωραισμένη, τονίζοντας τὸν ήρωισμό και την δύναμη τών χαρακτήρων τής

ιστορίας. Ένα αποτέλεσμα σαφώς έπηρεασμένο από τον ρομαντισμό του 19^{ου} αιώνα. Αντίθετα, στους δυο συγχρόνους μας συνθέτες υπάρχει μια έντελως διαφορετική ματιά της ιστορίας. Κατ' αρχάς συγκεντρώνουν την μουσική τους σε ένα συγκεκριμένο τμήμα της ιστορίας: Στόν καλπασμό και την καταστροφική όρμη του άρματος. Κατά δεύτερο λόγο προσπαθούν να προσεγγίσουν το γεγονός με μια όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ειλικρίνεια, ρεαλισμό και αυθεντικότητα των συναισθημάτων, χωρίς έξωπραγματικές διαθέσεις και υπερβολές. Τονίζουν περισσότερο την τραγικότητα του προσώπου του Φαέθωνα.

Βλέπουμε λοιπόν, την διαφορετική προσέγγιση κάθε καλλιτέχνη μέσα από την πρωτοτυπία και την ειλικρινή συγκίνηση που του δίνει ακόμα και σε έργα με την ίδια θεματολογία. Εκείνοι που επιμένουν πώς η μουσική πρέπει όπωσδήποτε να είναι φτιαγμένη με εύχες συγχορδίες που "χαϊδεύουν" τ' αυτιά ή "ανάλαφρες" μελωδίες και ρυθμούς δεν διαφέρουν πολύ απ' τα παιδιά. Άγανακτούν όταν ακούνε "διαφορετική" μουσική. Και δεν υπάρχει μεγαλύτερο εμπόδιο για την απόλαυση της μεγάλης τέχνης από την άπροθυμία μας ν' αποβάλουμε συνήθειες και προκαταλήψεις. Οι συνθέτες (όπως όλοι οι καλλιτέχνες, σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και οι επιστήμονες) θέλουν να δουν τον κόσμο για πρώτη φορά, να ελευθερωθούν απ' όλες τις συμβατικές έννοιες και τις προκαταλήψεις του παρελθόντος. Δεν είναι εύκολο ν' απαλλαγεί κανείς απ' αυτές τις προκαθορισμένες έννοιες, οι καλλιτέχνες όμως που το

κατορθώνουν δημιουργούν συχνά τα πιο ενδιαφέροντα πράγματα. Αυτοί μας μαθαίνουν ν' ανακαλύπτουμε όμορφιές που ίσως δεν είχαμε φανταστεί ποτέ πώς είναι δυνατόν να υπάρχουν. Είναι συναρπαστικό να βλέπεις την προσπάθεια ενός καλλιτέχνη, ενός συνθέτη να βρει τη σωστή ισορροπία. Δεν ακολουθεί πάντα πάγιους κανόνες. Βρίσκει ψηλαφητά τον δρόμο του που μπορεί να τον οδηγήσει ακόμη και σε μια στριγκή, παράφωνα νότα ή συγχορδία, αν νοιώθει πώς αυτό χρειάζεται. Έτσι δεν είναι πάντα εύκολο ή ευδιάκριτο με την πρώτη ακρόαση να καταλήξουμε αν ένα έργο αποτελεί μεγάλο έργο τέχνης.

Σε τελευταία ανάλυση, οι μεγάλοι (και όχι μόνο) καλλιτέχνες έδωσαν ό,τι μπορούσαν σ' αυτά τα έργα, υπέφεραν γι' αυτά, μόχθησαν για να τα συνθέσουν, και έχουν, το λιγότερο, το δικαίωμα να ζητήσουν από μας να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε τι θέλησαν να κάνουν.

Τα όσα μπορούμε να μάθουμε για τη μουσική (και την τέχνη γενικότερα) δεν έχουν τελειωμό. Πάντα μένουν καινούργια πράγματα να ανακαλύψουμε. Τίποτε δεν είναι τόσο σημαντικό όσο τουτό: Για να χαρούμε αυτά τα έργα χρειάζεται ένα φρέσκο και ανοιχτό μυαλό, ένα μυαλό που να είναι έτοιμο να συλλάβει κάθε νύξη και να ανταποκριθεί σε κάθε κρυμμένη αρμονία, ένα μυαλό και μια καρδιά που, πάνω απ' όλα, "ανακαλύπτουν" το θείο άγγιγμα μέσα στην εμπνευση αυτών των έργων».

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαίον περιοδικόν. Κυκλοφορεί την 1ην εκάστου μηνός. Ιδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Ακτίνες», οδός Καρύτη 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 3235-023. Εκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Γιατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Αθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ιπποκράτους 189, 114 72 Αθήναι. Τιμή τεύχους € 0,90. Έτησίαι συνδρομή, εσωτερικού € 9, εξωτερικού 30 \$ U.S.A. Η διεύθυνσις επιφυλάσσει εις εαυτήν το δικαίωμα να μη δημοσιεύη ή να συντέμνη κατά την κρίσιν της οιαδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ή μή, δεν επιστρέφονται. Αναγγελία εντύπων εν γένει και διβλιοκρισίαι δεν δημοσιεύονται.

Τόπος εκδόσεως Αθήναι, Απρίλιος 2002

**«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα

	€
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	0,29
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	2,93
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	1,47
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	2,35
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ	1,47

Οί συνδρομηταί τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νά προμηθευθοῦν βιβλία ἀπό τόν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νά τηλεφωνήσουν στό τηλέφωνο 32 23 560.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Από τις εκδόσεις «Η Δαμασκός» κυκλοφορούν:

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ
ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικού προσανατολισμού

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ
ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ
ΤΗΛΕΦΩΝΗΜΑ

Σκηνές και χρονογραφήματα.

*

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΠΑΛΑΙΟΥ
ΕΛΠΙΔΑΣ ΧΑΜΟΓΕΛΑ

Χαριτωμένη ποιητική συλλογή.

*

ΕΛ. Χ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΑΡΙΤΣΗ
ΟΤΑΝ Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ
ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἡ γέννηση καὶ ἡ ἐξέλιξη τῆς πολυφωνικῆς
θρησκευτικῆς μουσικῆς στὴν Εὐρώπη.

*

Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑ
Η ΣΥΓΧΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΜΑΣ
ΚΑΙ Η ΔΙΕΞΟΔΟΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283